

Wolken vogels, bergen cijfers

Wolken Grote Sterns waren er dit jaar vooral weer te zien op Griend, waar meer dan 10.000 paartjes tot broeden kwamen. Met nog enkele forse kolonies in het Deltagebied en wat kleine vestigingen elders in het Waddengebied erbij hebben we een paar goede broedseizoenen achter de rug. Althans wat de aantallen betreft, want in sommige jaren mislukken veel nesten, vaak door een combinatie van slecht weer, hoge waterstanden en voedselgebrek.

Hierover, en over veel meer andere soorten, valt te lezen in het verslag van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels in 2002 dat inmiddels verschenen is. Dat is een dik jaar na afloop van het broedseizoen, waarmee we de traditie dat we twee jaar achterliepen, doorbroken hebben. Heel plezierig, want hoe actueler hoe beter. Het vraagt echter wel extra inspanningen van Districtcoördinatoren en natuurlijk van u, de teller. Snelle rapportage is immers alleen mogelijk wanneer de telresultaten vlot worden opgestuurd. Niet dat we aan uw stiptheid twijfelen, maar als er nog een vergeten pakketje formulieren op de plank is blijven liggen, stuur het dan alsnog even op! Dan kan iedereen over een jaar in het 2003-rapport nazoeken hoe het dit jaar ging met onze Grote Sterns en al die andere bijzondere vogels.

Verder in dit nummer:

- Warme zomer goed voor Nachtzwaluw en andere zeldzame broedvogels?
- Raadsels rond Strandleeuwerik
  - 25-ste editie PTT
- Zwaluw-voorman Leys met pensioen
  - Blauwe flits schrijft historie
  - Veldmuizenplagen nodig voor Ooievaars?
- Nuttige besteding kerstvakantie: wintervogeltelling

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Turnings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout & Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie 2003: minimaal € 12,-.

SOVON-leden ontvangen vier maal per jaar SOVON-Nieuws en korting op SOVON-uitgaven.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord

Secretaris: Peter Milders,

L. de Colignyalaan 115,
3062 HD Rotterdam, (010) - 4522665.

Penningmeester: Louis Dolmans

Overige bestuursleden: Rob Goldbach,
Adrie Hottinga.

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.

Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056,

Directeur Frank Saris,

Communicatie Carolyn Vermanen,

Monitoring Rob Vogel, Inventarisaties

en Advies Jan-Willem Vergeer,

Toegepast onderzoek Ruud Foppen.

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap.

De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Drukkerij Bloembergen Santee bv

Foto omslag: Harvey van Diek

Hoe het verder ging

In de vorige SOVON-Nieuws prezen we de samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), maar moesten we melding maken van dreigende bezuinigingen. Welnu, ondanks bijna kamerbrede tegenstand na uitgebreide lobby door de VOFF, heeft de directie van het CBS in haar onbegrijpelijke wijsheid het onnavolgbare besluit genomen de hele afdeling Natuurstatistiek op te heffen. Alleen een aanwijzing vanuit de ministerraad zou dit nog kunnen tegenhouden, maar dit zou een novum zijn. Dan moeten er wel zwaardere belangen spelen...

Terwijl het werk van onze collega's bij het CBS zelfs in het buitenland op grote waardering kan rekenen, wordt het besluit van de directie mede gemotiveerd met argumenten als zou de statistische betrouwbaarheid van de natuurstatistiek te wensen overlaten. Het is een grote schande dat ondanks kamerbrede steun ambtelijke willekeur blijkbaar toch aan het langste eind kan trekken. Je vraagt je wel eens af wie er in ons land eigenlijk regeert. Logische vraag is natuurlijk of SOVON van dit besluit veel hinder zal ondervinden. Gelukkig zijn we inmiddels zo robuust en onafhankelijk geworden, dat we de statistische ondersteuning wel enige tijd zelf kunnen onderhouden. Voor kleinere organisaties zal dit een stuk lastiger liggen. Bovendien lopen we als land de kans om de hoge kwaliteit in de gegevensvoorziening over het natuurbeleid te gaan missen, iets dat vooral in Brussel niet op prijs zal worden gesteld. Dan zal blijken dat wat nu bezuinigingen lijken, op de middellange termijn wel eens duur betaald kan worden.

En dan hebben we het nog maar niet over de menselijke kapitaalvernietiging. Alles wat met zoveel moeite in al die jaren is opgebouwd, heb je niet zomaar weer aan de praat op een andere plaats. Misschien hebben we dus dit jaar voor het laatst een blik kunnen werpen op de CBS-stand bij onze Landelijke Dag.

Als u dit leest, hebben we die alweer achter de boeg. Zoals gebruikelijk: druk bezocht, veel enthousiaste gezichten, leuke verhalen. En dit keer voor het eerst de toekenning van het erelidmaatschap: Herman Leys is de gelukkige en terecht eerstelling. Decennia lang op de bres voor de zwaluwen, al in het pre-SOVON-tijdperk, stad en land afreizend. Naast en na zijn werk, als een vrijwillige super-coördinator, tot de afgelopen Landelijke Dag. Herman, bedankt!!

Dit waren een paar onderwerpen die besproken werden in onze ledenraad, begin november. De ledenraad boog zich bovendien over de begroting voor volgend jaar: ondanks de vele bezuinigingen, bij in feite alle overheden, weet SOVON door een nog steeds toenevend aantal klanten haar doelstellingen boven water te houden. En dat is het goede nieuws, in deze soms treurig stemmende tijden.

Frank Saris

Agenda

December

(13) Maandelijkske watervogeltelling (selectie van gebieden), ganzen- en zwanentelling, steekproeftelling Waddengebied (15-1 jan.) PTT-telling

Januari

**(10) Integrale Waddentelling
(17) Maandelijkske watervogeltelling (selectie van gebieden), ganzen- en zwanentelling en Midwintertelling**

Februari

(14) Maandelijkske watervogeltelling (selectie van gebieden), ganzen- en zwanentelling (21) Integrale Waddentelling

Maart

(13) Maandelijkske watervogeltelling (selectie van gebieden), ganzen- en zwanentelling, steekproeftelling Waddengebied

April

**(10) Steekproeftelling & telling Brandgans en Rotgans Wadden
(17) Maandelijkske watervogeltelling (selectie van gebieden), telling Brandgans**

Warme zomer van 2003 goed voor Nachtzwaluw en andere zeldzame broedvogels?

Tijdens de lange warme zomer van 2003 was het goed Nachtzwaluwen zoeken. Ook voor het inventariseren van andere zeldzame soorten gooide het weer zelden roet in het eten. Aan broedgevallen van Grauwe Fitis, Oehoes en witte reigers is in het vorige nummer van SOVON-Nieuws aandacht besteed. Hoe het de andere soorten verging, werd duidelijk tijdens de traditionele najaarsbijeenkomst met de districtskoördinatoren (DC's), die ditmaal op Ameland plaatsvond. Een kleine eerste impressie is hieronder te vinden.

Nieuwe LSB-soorten: Steenuil en Tapuit
Deze twee soorten zijn recent opgenomen in het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Vooral de Steenuil wordt al goed geteld. Deze soort is populair bij tellers en komt in verschillende regio's nog vrij talrijk voor. Goed getelde gebieden zijn bijvoorbeeld Zeeuws-Vlaanderen en het Rivierengebied, maar mooie aantallen komen ook uit Overijssel (Twente 33 paren gemeld, in omgeving Raalte in drie telgebieden 24). De Tapuit werd met name op de Waddeneilanden goed onderzocht. De Nieuwsbrief van district Friesland noemt 16 territoria voor Vlieland, (minimaal) 14 voor Terschelling, 45 voor Ameland en 10 voor Schiermonnikoog. Deze aantallen sluiten redelijk aan op die van voorgaande jaren. Het beeld voor de rest van Nederland is nog zeer onvolledig. Op vele heidevelden is gezocht naar Tapuiten, maar ze zijn slechts weinig aangetroffen (o.a. Hoge Veluwe 8 territoria, Kampina 1).

Kwak en Heilige Ibis, een verrijking?
Met de Kwak lijkt het goed te gaan in Nederland. Dit is echter deels schone schijn, het gaat om een groeiend aantal vrijlevende broedparen bij dieren tuinen. Aan het rijtje van Artis (15 paar in 2003) en Diergaarde Blijdorp kan ook Avifauna in Alphen aan den Rijn worden toegevoegd. Hier blijkt al enige tijd de gehele kwakkenkolonie de vrijheid te hebben gekregen. In het wild, maar met een ongewisse herkomst, zijn er elders in Nederland ook broedgevallen vastgesteld. Elders in Zuid-Holland zijn 1-2

broedgevallen gemeld. Bij Liessel in Noord-Brabant, waar deze reiger ook vorig jaar broedde, nestelden 2 paren. Waarnemingen langs de IJssel bleven zonder duidelijk resultaat. De Heilige Ibis lijkt de Kwak te volgen; afgelopen jaar hebben in Avifauna 5 paren in vrijheid en met succes gebroed. De broedpogingen in Botshol (2001) en mogelijk de Oostvaardersplassen (2002) zullen dan ook eerder verband houden met Avifauna dan met de (ontsnapte, vrij broedende) populatie in West-Frankrijk. Het is belangrijk broedgevallen in en rond dieren tuinen van deze vrijgelaten vogelsoorten goed te documenteren. Het zorgt voor het juiste perspectief bij het analyseren van trends. Of we blij moeten zijn met deze kunstmatige 'verrijking', is een andere vraag.

Op sterven na dood

De Duinpieper lijkt na Klapekster en Ortolaan de volgende soort te zijn die Nederland als broedplaats de rug toekent. Vorig jaar bleef de teller steken op 5 territoria, nu zijn er alleen territorium-indicerende waarnemingen gedaan op het Harskampse Zand (1-2). Het doek lijkt volgend jaar te vallen. Het Korhoen heeft dit scenario nog even voor zich uitgeschoven. Op de Sallandse Heuvelrug herstelde het aantal bolderende hanen van 8 naar 14. Grauwe Gorzen zijn in Nederland al jaren in een vrije val, en 2002 vormt helaas geen uitzondering. Uit Zuid-Limburg werden uit het voormalig bolwerk Borgharen/Ifteren 5 territoria gemeld en 2 bij het hamsterreser-

vaat in het Heuvelland. Zorgelijk is ook het ontbreken langs de Grote Rivieren, op enkele onduidelijke waarnemingen na. Bij de Kempaans was er minder goed nieuws uit Friesland; tot nu toe werden slechts 4 (!) broedgevallen gemeld. In deze provincie ontbraken dit jaar Dwergmeuw en Steltkluut als broedvogel.

IJsvogel terug op aarde

De IJsvogelstand zat dit jaar eveneens in de min. Na het uitzonderlijk goede jaar 2002 kon het ook niet anders, en enkele vorstperiodes in de winter droegen daar hun steentje aan bij. In veel regio's lijkt de stand nu ongeveer gehalveerd, zoals in Twente (van 51 naar 29 paren), district Zuid-Holland-zuid (van 14 naar 4), Friesland (van 20 naar 6) en in De Wieden in NW-Overijssel (van 10 naar 5). Uitzondering is de Gelderse Poort, waar het aantal broedparen toenam (van 15 naar 19), terwijl de aantallen langs de Roer in Limburg gelijk bleven (10). Mogelijk is de terugval beperkt in Brabant en elders in Limburg, maar daar zijn nog onvoldoende gegevens van binnen.

Grauwe Klauwier en Nachtzwaluw

Met de Grauwe Klauwier in het Bargerveen gaat het bergafwaarts, elders doken broedgevallen onder meer op in ZO-Friesland (Schaepedobbe bij Elsloo), links en rechts in Drenthe (7 bij Berkenheuvel) en Overijssel (3 bij Schoonheten, 2 in Engbertsdijkerven, geen meldingen NO-Twente). Op de Veluwe is het beeld genuanceerder; geen broedparen op de Hoge Veluwe, wel op Kootwijkerzand (2) en Doornspijkse Heide (lieft 5). Uit Zuidelijk Flevoland (1) en de noordelijke helft van Limburg (De Hamert bij Bergen, De Zoom bij Nederweert) werden maar weinig broedgevallen bekend. Dat de Nachtzwaluw zijn stijgende lijn lijkt vast te houden, werd fraai gedemonstreerd door een onverwacht territorium op Vlieland en toename op de Sallandse Heuvelrug (van 47 naar 56), ZO-Veluwe (van 122 naar 139), Hoge Veluwe (van 45 naar 55) en, meer bescheiden, Twente (van 12 naar 16). Het aantal op het Harskampse Zand, in 2003 grondig uitgekamd, wordt geschat op 170 (ruim 15% van de Nederlandse populatie!).

Strandleeuweriken in Nederland: raadsels omtrent een kleurrijke kwelderbewoner

Foto: René Pop

Verspreidingsgebied

In het broedseizoen bewonen Strandleeuweriken heel verschillende landschappen. De in ons land waargenomen vogels komen uit de Scandinavische toendrazone; ze overwinteren rond de Noordzee en Oostzee (incl. Zuid-Zweden). Het verspreidingsgebied loopt door tot ver in Siberië. In Zuidoost-Europa en het Midden-Oosten (en oostwaarts tot voorbij de Himalaya) nestelen Strandleeuweriken in bergen tot 5300 m, maar ook in de Centraal-Aziatische halfwoestijnen en stepes.

Seizoenspatroon en verspreiding

In Nederland is de Strandleeuwerik wintergast (figuur 1). Actieve trek wordt voornamelijk van half oktober tot half november gezien; voor zover deze vogels niet bij ons blijven overwinteren,

(vervolg pagina 3)

Opmerkelijk

Bijzonder was de aanwezigheid van een paartje Orpheusspotvogel bij Zoetermeer, een Griel op de Veluwe, niet minder dan 30-40 zingende Graszangers op het Verdrongen land van Saeftinge, de Grijskopspecht op de Zuid-Veluwe die voor het vierde seizoen op rij een territorium bezette en natuurlijk de 2 paar Kraanvogels van het Fochteloërveen die 3 jongen wisten groot te brengen. In de Oostvaardersplassen bouwde een Visarend aan een kunstnest, maar stopte voortijdig. Gaat het in 2004 wel lukken?

Jaarverslag 2002

Tellers van het LSB-project hebben ondertussen het verslag over 2002 ontvangen (indien niet, neem dan even contact op). En omdat we graag het verslag over 2003 ook tijdig willen uitgeven, sporen we bij deze iedereen aan om waarnemingen zo snel mogelijk op te sturen naar SOVON. Alvast bedankt!

Michiel van der Weide

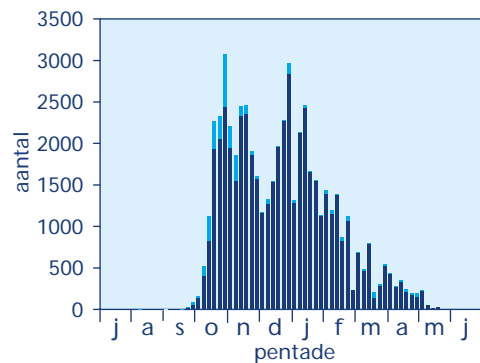
gaan ze niet veel verder, hooguit tot Noordwest-Frankrijk of Engeland. De bescheiden terugtrek vindt plaats in maart en april, mogelijk ook al in de loop van de nawinter.

Dit standaardpatroon kent jaarlijkse verschillen waarin drie categorieën (figuur 2) te onderscheiden zijn. (1) In sommige jaren valt de piek in november waarna de aantallen tot in januari hoog blijven; in andere jaren is er een nadrukkelijke piek in oktober (2) of november (3), en blijven de winteraantallen (zeer) laag. Het lijkt er dus op de vogels in sommige jaren vroeger (oktober) of later (november) arriveren en in wisselende aantallen blijven hangen; bovendien vindt in sommige jaren aanvulling plaats tot in de winter. Deze verschillen zijn niet eenvoudig te verklaren. Hoewel uit de hoognoordelijke broedgebieden effecten van lemmingenjaren bekend zijn (hevige prestatie in lemming-arme jaren; in dergelijke situaties weinig jongen en vermoedelijk vroegewegtrek), is het de vraag of dat ook geldt voor 'onze' Strandleeuweriken, die niet zo noordelijk broeden. Vermoedelijk is er wel een relatie met de overwinterings situatie ten noordoosten van ons land, al is die nog niet ontrafeld (zie ook verderop).

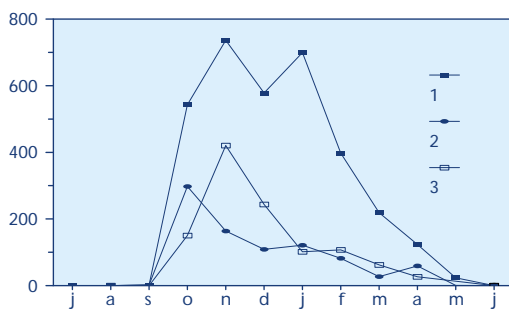
Tijdens de trek duiken Strandleeuweriken soms in het binnenland op, bijvoorbeeld op heideterreinen en langs de Grote Rivieren. Dit neemt niet weg dat deze leeuwerik toch vooral een soort is van Noordzee- en Waddenzeekusten. Hier vertoeven ze op kwelders, in aanspoelselzones van strandvlaktes en andere betrekkelijk kale plekken langs het zoute water. De beste kans op forse groepen (figuur 3) bestaat in het Waddengebied. Vaak worden Strandleeuweriken gezien in het gezelschap van andere 'kwelderzangvogels' zoals Frater en Sneeuwgorz.

Aantallen en neerwaartse trend

In een gemiddelde winter zullen enkele honderden Strandleeuweriken aanwezig

Figuur 1. Seizoenspatroon van Strandleeuwerik in 1989-2002. Weergegeven is het aantal vogels per maandpentade (5-daagse periode). Blauw = ter plaatse, lichtblauw = overtrekkend.

Figuur 2. Drie typen van seizoenspatronen, weergegeven door het geometrisch gemiddelde van de maandmaxima. Type 1 betreft de seizoenen 1978/79, 1991/92, 1994/95, 1995/96, 1996/97, 1997/98, 1998/99; Type 2 de seizoenen 1982/83, 1989/90, 1992/93, 1993/94; Type 3 de seizoenen 1979/80, 1980/81, 1981/82, 1990/91, 1999/2000, 2000/01 en 2001/02.

Drie nieuwe BSP-nb soorten!

Onlangs heeft de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) besloten waarnemingen van enkele soorten niet langer te beoordelen omdat deze de laatste jaren relatief vaak gezien worden. Het gaat daarbij om Bredebekstrandloper, Roze Spreeuw en Roodkopklauwier. De strandloper en spreeuw worden niet langer beoordeeld vanaf 1 januari 2003 en daarvan zijn waarnemingen uit 2003 dus welkom bij SOVON. Van de Roodkopklauwier dienen waarnemingen in 2003 nog bij het CDNA te worden ingediend (zie www.dutch-birding.nl) en vanaf 1 januari 2004 kan deze soort op het BSP-nb-formulier. Op oude formulieren kunnen de waarnemingen onderaan de soortenlijst worden bijgeschreven (ponscodes: Bredebekstrandloper 729, Roodkopklauwier 1627 en Roze Spreeuw 1680). Een beschrijving van de waargenomen relevante kenmerken is noodzakelijk. Gebruik hiervoor de ruimte onderaan het formulier.

Arjan Boele

zijn. De aantallen verschillen echter van jaar tot jaar, en zijn tijdens strenge winters doorgaans hoger dan in zachte winters. De laatste strenge winter met hoge aantallen was die van 1986/87, toen (ook) in het binnenland veel Strandleeuweriken verschenen (b.v. 1445 in Noord-Brabant en 700 rond Arnhem). De winterse omstandigheden ten noordoosten van Nederland (dik pak sneeuw langs Oostzee in Polen en Duitsland, extreem lage temperaturen in Denemarken) zullen er zeker mee te maken hebben gehad. Jammer dat het BSP toen nog niet liep! De influx in 1997/98 met meer dan 2000 geregistreerde vogels viel echter in een winter die zacht was, niet alleen bij ons maar ook langs de Deens-Duitse Waddenkust en de zuidelijke Oostzee. De wel eens geopperde mogelijkheid dat de winterhabitat in het Duitse Waddengebied minder geschikt geworden is (waardoor meer vogels zuidelijker afzak-

ken), vertaalt zich niet in de trend van de latere jaren. Na genoemde recordwinter nemen de gemelde aantallen namelijk af, wat ook reëel lijkt te zijn. Ook de aantallen tijdens de maandelijkse watervogeltellingen vertonen immers een neerwaartse lijn. Misschien heeft de serie zachte winters het mogelijk gemaakt dat grotere aantallen ten noordoosten van Nederland blijven overwinteren. Het is althans niet te hopen dat de al geruime tijd gemelde achteruitgang in de Scandinavische brongebieden van onze overwinteraars verantwoordelijk is voor de afname. Gezien eerdere ervaringen met deze kleurrijke kwelderbewoner is het niet onmogelijk dat er in de komende winters toch weer grote groepen zullen verschijnen.

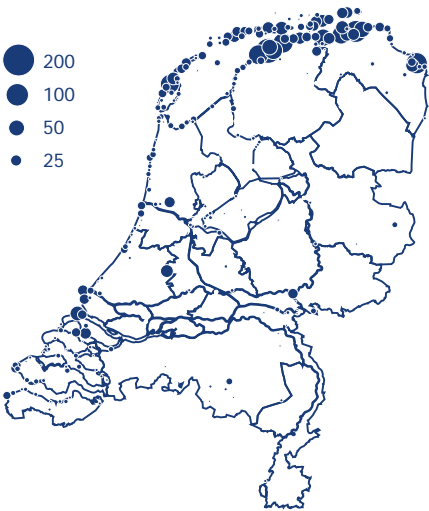
Gert Ottens & Erik van Winden

Ijsvogel schrijft vogelhistorie in 2002

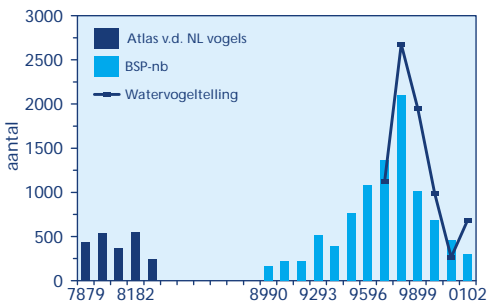
Was 2001 al goed voor broedende Ijsvogels (geschat aantal van 375-425 broedparen), 2002 overtrof alle verwachtingen. 'Het jaar van de Ijsvogel', waarin op allerlei manieren aandacht zou worden gevraagd voor deze spectaculaire soort, was dus uitermate goed getimed. We kozen voor dit jaar om de maximale verspreiding en populatiegrootte in een ijsvogelrijke periode vast te kunnen leggen. Van een winter was voor de vijfde maal in successie nauwelijks sprake en de waarnemingen stroomden uit heel Nederland binnen via mails, telefoontjes, formulieren en publicaties. Het voorlopig landelijk totaal kwam uit op maar liefst 550-600 broedparen (SOVON-Nieuws 16[2003]1: 15-16). Na al het pluis- en speurwerk van tellers, DC's en anderen blijkt het aantal nog aanmerkelijk hoger: er werden uiteindelijk 616 broedgevallen bekend. De populatie is zelfs nog groter geweest, want ondanks alle (extra) inspanningen zijn toch bepaalde delen van het land aan de aandacht ontsnapt (of werden de resultaten niet doorgegeven). Zo zijn er diverse verdachte gevallen (waarnemingen in mei) zonder broedbevestiging en werden enkele 'altijd' bezette gebieden in 2002 onverhoopt niet onderzocht. Voor deze gebieden is het aantal waarschijnlijk gemiste Ijsvogels ingeschat, vaak door

de DC, soms ook rekening houdend met de in de atlasperiode 1998-2000 gemelde aantallen. Een beetje tricky is echter dat tussen eerste en tweede broedsel verplaatsingen kunnen plaatsvinden, zodat moet worden opgepast voor overschattingen. Al met al houden we voor 2002 een range van 650-700 paren aan. Dit is een ongekend hoog aantal dat zijn sporen nog lang achter zal laten in de vogelhistorie. Dankzij de inzet van velen is 'Het Jaar van de Ijsvogel' een groot succes geworden. De aantallen in vroegere topjaren zoals 1975, 1984 (in beide gevallen rond 300 paren) en 1995 (400) zijn in het licht van latere kennis en ervaring wellicht wat onderschat, maar kunnen niet tippen aan het totaal in 2002. Verbetering van de waterkwaliteit, meer nestgelegenheid (natuurontwikkeling, afgravingen, beekloopherstel e.d.) en een lange reeks van zachte winters hebben ongetwijfeld een bijdrage geleverd aan de topscore van de blauwe flits.

Harvey van Diek, Michiel van der Weide & Arend van Dijk

Figuur 3. Verspreiding van Strandleeuwerik in 1989-2002. Weergegeven is het gemiddeld seizoensmaximum per atlasblok.

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van Strandleeuwerik weergegeven als seizoensmaximum. In blauw de onderzoeksperiode van de Atlas van de Nederlandse Vogels (1987), in lichtblauw de BSP-aantallen. De zwarte lijn geeft de aantallen tijdens de watervogeltellingen weer. Omdat het Waddengebied niet maandelijks volledig is geteld, zijn hier de ontbrekende getallen bijgeschat.

PTT-resultaten december 2002

In samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek werd ook in de winter van 2002/03 het Punt Transect Tellingen-project (PTT) weer georganiseerd. Een jubileum, want inclusief twee proefjaren was dit al de 25ste editie! Ruim 400 tellers telden tussen 15 december en 1 januari exact vijf minuten op ieder van de 20 telpunten langs hun route. Hieronder volgt een overzicht van wat zoal werd gezien op de 394 routes.

Wij zijn op zoek naar nieuwe tellers! Iedereen met een redelijk goede vogelkennis (incl. geluiden) kan meedoen met het PTT-project. Het kost maar één ochtend in de periode van 15 december tot en met 1 januari, en je kunt tellen in je eigen omgeving. Interesse? Neem contact op met Arjan Boele (arjan.boele@sovon.nl of 024-6848111).

Winterse telling

Kort voor de telling werd het in ons land winters. Op 38% van de routes werd ijs gemeld in combinatie met open water, op 8% van de routes lag overal een gesloten ijslaag. Sneeuw werd vrijwel nergens gemeld. Na een zachte novembermaand was vooral de eerste helft van december 2002 koud. In de week voorafgaand aan de telling kwam de temperatuur in het gehele land niet boven het vriespunt uit. Op trektelposten werd op 8-11 december vorsttrek geregistreerd van o.a. Fuut, Bergeend, Kievit, Goudplevier, Wulp, Kok- en Stormmeeuw. De vorstgrens verdween net voor de telperiode, al bleef het in het midden en (noord-)oosten tot 20 december 's nachts vriezen. Uiteindelijk ging de winter 2002/03 overigens de boeken in als een qua temperatuur normale winter.

Soorten en aantallen

Het aantal getelde routes in 2002 was vrijwel gelijk aan 2001 (resp. 394 en 399). Van de 394 routes zijn er momenteel 382 verwerkt. In totaal werden 184 soorten (incl. 18 exoten en ondersoorten) en ruim 1,15 miljoen vogels genoteerd op de ruim 7800 telpunten. Net als in andere jaren was er een grote spreiding in soorten en aantallen tussen routes onderling. Gemiddeld werden er op een route 3000 vogels geteld. Op een route in de bossen van Noord-Brabant verschenen niet meer dan 118 vogels in de kijker, waarbij de meest talrijke soort nota bene de Kruisbek was, met 31 exemplaren. De grootste aantallen verschenen op een route nabij de Oudekerkse Plas bij Amstelveen met ruim 23.000 vogels (waarvan bijna 20.000 Smienten) en op Goeree-Overflakkee met ruim 32.000 vogels (waarvan de helft Brandganzen). De minste soorten (16) werden aange troffen op routes op de centrale Veluwe en in het oosten van Noord-Brabant.

Een teller die op pad ging in de kop van Noord-Holland had het met 73 soorten duidelijk drukker. Gemiddeld verschenen 39 soorten op de formulieren.

In de top-vijf van talrijkste soorten staan Kogans (174.000 exemplaren), Smient (166.000), Brandganzen (96.000), Spreeuw (72.000) en Wilde Eend (70.000), soorten die ook voorgaande jaren hoge ogen gooiden. De meest verbreide soorten waren Zwarte Kraai (99,7% van de routes), Merel (97,9%), Koolmees (95,8%), Buizerd (94,8%) en Vink (91,6%). Deze soorten zijn vrijwel ieder jaar wel in de top te vinden.

Zeldzame soorten waarvan maar één individu werd gezien, zijn IJzduiker (Wilp, Gl), Parelduiker (Waalwijk, NB), Zeearend (Vechtplassen, NH), Kleine Strandloper (Terschelling), Pontische Meeuw (Meers, Lb), Geelpootmeeuw (Gendringen, Gl), Middelste Bonte Specht (uiterste zuiden Limburg) en Waterspreeuw (Wilp, Gl). Het ene Korhoen bevond zich op de Veluwe en moet een uitgezette vogel zijn, want de soort is hier sinds 1988 uitgestorven. Ook tijdens een PTT telling in 1996 werd al een Korhoen gemeld op de Veluwe. Op de twee routes in het enige broedgebied van de soort, de Sallandse Heuvelrug, werd de soort in 2000 voor het laatst gemeld tijdens een PTT-telling. Grote Zilverreigers blijven het goed doen. Op maar liefst 24 routes werden in totaal 57 exemplaren gezien. Dat de soort hiermee vaker wordt gezien dan de Patrijs (17 routes) is veelzeggend. Tussen de exoten vallen o.a. de papegaaiaachtigen op: 90 Halsbandparkieten en zelfs twee Geelvlugelara's (Overveen, NH). Het aantal Halsbandparkieten is het grootste sinds de start van het PTT-project (figuur 1). Tot aan de decembertelling van 1993 werden jaarlijks op 0-2 routes gemiddeld 4 individuen geteld. Sindsdien is de soort met een

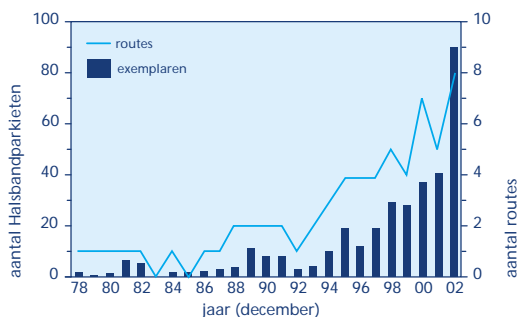
sterke opmars bezig met in 2000-02 resp. 37, 51 en 90 vogels. De negen routes waarop de soort in 2002 verscheen, lagen in Amsterdam (vier routes), in en rond Den Haag (drie), in Oegstgeest (ZH) en in Roelof-arendsveen (ZH). In voorgaande jaren werden er ook wel elders in het land steeds één of twee Halsbandparkieten gezien: in de Achterhoek (1984), Bunnik (1995), Noordwijk (1988) en Haarlem (1996). In totaal werd op 17 routes ooit een Halsbandparkiet gezien. Tijdens het veldwerk voor de broedvogelatlas in 1998-2000 werden broedgevallen met name in de regio's Den Haag en Amsterdam gemeld. In de jaren 1994-2000 groeide de populatie in Amsterdam met ruim 20% per jaar. Deze groei is dus ook in het PTT-materiaal fraai vastgelegd.

Winnaars en verliezers in 2002

Zoals hierboven al gemeld zijn er inmiddels 25 PTT-winters verstreken. Van veel soorten is het prima mogelijk een trend te bepalen. De indexen van 84 soorten zijn te vinden op de homepage van SOVON (www.sovon.nl). Geïnteresseerden zonder toegang tot internet krijgen ze toegestuurd door even contact op te nemen met Arjan Boele op het SOVON-kantoor.

In tabel 1 worden de soorten gegeven waarvan de index in december 2002 (bijna) record-hoog of record-laag was. Bij negen van de 14 soorten met een hoge index past dit in de positieve trend over 1980-2002. Twee soorten, Grote Gele Kwikstaart en Winterkoning, wijken hier enigszins van af doordat deze wel een toename laten zien over de gehele periode, maar daarnaast ook sterk worden beïnvloed door strenge winters. De reeks zachte winters vanaf 1997/98 doet deze soorten dan ook goed. Bij drie soorten sluit de hoge index niet aan bij de trend over 1980-2002: Wilde Zwaan, Vuurgoudhaan en Kauw. Er werden ruim 1100

Figuur 1. Aantalsontwikkeling Halsbandparkiet 1978-2002 met aantal routes waarop de soort is aangetroffen en totaal aantal exemplaren.

Wilde Zwanen gezien op 47 routes terwijl dat gemiddeld over tien voorgaande jaren 550 vogels en 33 routes was. Ook tijdens watervogeltellingen werden meer Wilde Zwanen gezien dan de laatste winters gebruikelijk was. Bij de Vuurgoudhaan was sprake van een forse influx. In "normale" winters werden gemiddeld 14 Vuurgoudhanen op de PTT-formulieren genoteerd terwijl dat er in 2002 60 waren. Bij de Kauw varieerden de winter-aantallen in 1980-2002. De index van 2002 is echter duidelijk hoger dan gemiddeld. Mogelijk werd dit veroorzaakt door een toestroom van oostelijke vogels. Bij deze soort is het opvallend dat het aantal routes waarop de soort gezien werd (333) gelijk is aan het gemiddelde over 1992-2001 (330), maar dat het totaal aantal vogels wel ruim een kwart hoger was (resp. 30.300 en 38.600) zodat de vogels dus in gemiddeld grotere groepen rondvlogen.

Bij 12 van de 14 soorten met een opvallend lage index past dit in de negatieve trend over 1980-2002. De uitzonderingen zijn Topper en Havik. Er werden in december 2002 vrijwel geen Toppers gezien, en dat terwijl de routes waar de soort voorgaande jaren talrijk voorkwam wel zijn geteld. Waarschijnlijk zijn de grote groepen dit jaar gemist (grote concentraties ver buiten de kust). De lage index bij de Havik is ongeveer gelijk aan de waarde begin jaren negentig maar is een derde lager dan in 1995-2001. In 2002 verschenen er 56 Haviken (50 routes) terwijl dat er in genoemde periode gemiddeld 87 (68 routes) waren. Wat de oorzaak is van deze trendafwijking is niet duidelijk. Wellicht speelt mee dat 2002 een mager broedseizoen voor de Havik was met relatief weinig uitgevlogen jongen (De Takkeling 11 (1): 6-54).

Arjan Boele

Verspreidingkaarten maken met PTT-gegevens

De resultaten van de PTT-tellingen bieden een schat aan informatie over de aantalsontwikkeling en verspreiding van wintervogels. Het project omvat inmiddels in totaal meer dan 1000 routes, waarvan er de laatste jaren gemiddeld zo'n 400 trouw worden geteld. Er wordt geteld vanaf 1978, waarmee het de langst lopende SOVON-telling is. Hoewel het primaire doel zich vooral richt op het volgen van wintervogeltrends, blijkt met behulp van moderne rekentechnieken ook het vastleggen van verspreidingsgegevens mogelijk.

In het kader van zijn opleiding aan Hogeschool Larenstein heeft Erwin Reinstra onlangs gewerkt aan het analyseren van verspreidingskaarten uit het PTT-materiaal. De stageopdracht was om met behulp van statistische analyses na te gaan of, en in welke mate, een soort binding heeft met bepaalde landschapskenmerken zoals grondgebruik, openheid en bodemtype. In een later stadium zullen nog andere gegevens aan de analyse worden toegevoegd, zoals over het weer en de teller. Met de weergegevens wordt onder meer de variatie van jaar tot jaar in beeld gebracht. De tellergegevens worden gebruikt om de effecten van wisselingen van waarnemers te ontrafelen. Na de analyse worden de telgegevens vervolgens vergeleken met de voorspelling uit de statistische analyse. Met deze uitkomsten zijn uiteindelijk ook de verspreiding en aantallen van vogels te voorspellen in gebieden waaruit geen of weinig telgegevens aanwezig zijn.

Bird Avoidance Model

De uitkomsten van de soorten die uitgewerkt zijn tijdens bij deze bewerking

worden in eerste instantie gebruikt in het kader van het Bird Avoidance Model-project (BAM). Dit is een project van de Universiteit van Amsterdam, de Koninklijke Luchtmacht en SOVON. Voor het BAM wordt door combinatie van de uitkomsten van de statistische analyse en recente gegevens de verspreiding in tijd en ruimte beschreven van soorten die relatief veel gevaar opleveren voor de luchtvaart. Het gaat dan om soorten als Wilde Eend, Buizerd, Torenavalk, Kievit, Houtduif, Spreeuw, Kok-, Zilver- en Stormmeeuw. Het model voorspelt de aanvaringsrisico's per soort op basis van hun verspreiding. Zo kunnen gebieden met concentraties van deze soorten worden aangegeven. Het doel is om zo in de toekomst de hoeveelheid aanvaringen tussen vogels en het vliegverkeer te verminderen.

Wintervogelatlas

Buiten het BAM- project om zijn de uitkomsten ook voor andere doeleinden te gebruiken. Zo is het mogelijk om net als voor broedvogels te komen tot een nieuwe atlas, maar dan voor wintervogels. Ook andere wintertellingen (watervogels) zouden voor zo'n atlas een belangrijke bron van informatie zijn. Door middel van de hier gepresenteerde analyse zal het ook in deze wintervogelatlas mogelijk zijn dichtheidskaarten te presenteren, naast het weergeven van de verspreiding, aantallen en veranderingen. Dit is net als voor broedvogels alleen goed mogelijk indien er voldoende telgegevens aanwezig zijn, en zal dus vooral betrekking hebben op de meer algemeen voorkomende soorten. (zie pagina 20)

Erwin Reinstra & Henk Sierdsema

Tabel 1. Overzicht van 28 soorten waarvan de PTT-index in december 2002 opvallend hoog dan wel laag was. Onder 'past in trend' wordt aangegeven of de (bijna) record-hoge of -lage index past in de trend over 1980-2002

hoge index 2002	past in pos. trend?	lage index 2002	past in neg. trend?
Wilde Zwaan	nee	Tafeleend	ja
Grauwe Gans	ja	Topper	nee
Nijlgans	ja	Blauwe Kiekkendief	ja
Smient	ja	Havik	nee
Krakeend	ja	Patrijs	ja
Grote Bonte Specht	ja	Fazant	ja
Grote Gele Kwik	(ja)	Zilvermeeuw	ja
Winterkoning	(ja)	Zwarte Mees	ja
Heggenmus	ja	Ekster	ja
Vuurgoudhaan	nee	Roek	ja
Staartmees	ja	Bonte Kraai	ja
Boomklever	ja	Huismus	ja
Boomkruiper	ja	Ringmus	ja
Kauw	nee	Frater	ja

Gevleugelde vrouwen

Geoske (Georgine Marina) Sanders trok ooit vanuit het westen naar de Veluwe. De chemica in ruste (67) raakt als laatste Gevleugelde Vrouw uiteindelijk de kern: Vrouwen kunnen natuurlijk precies even goed vogelen als mannen.

Ik ben geboren en getogen in Den Haag. Daarna heb ik een tijdje in Leiden gezeten voor mijn studie en werk. Sinds 1967 woonde ik in Wageningen en later Bennekom. Ik ben blij dat ik weg ben uit het westen. Je kunt van hier uit helemaal door de bossen naar Harderwijk lopen. Dat ben ik niet van plan, want je moet heel wat wegen oversteken, maar in principe zou het kunnen.

Wat voor studie?

Ik had altijd biologie willen doen, maar een halfjaar voor het eindexamen bedacht ik dat ik dan voor de klas zou komen. Ook het snijden in beesten leek me niet leuk. Een schoolgenoot haalde me over om scheikunde te gaan doen. Ik heb wel altijd veldbiologische interesse gehouden. In Leiden ben ik gepromoveerd. Zo bijzonder is dat niet: tijdje onderzoek doen, boekje schrijven, klaar. Als een theoloog promoveert is dat iets heel anders, die heeft heel creatief denkwerk gedaan. Ik deed organische chemie en ben gepromoveerd op de omzetting van provitamine in vitamine D. Ik ben terechtgekomen bij de vakgroep organische chemie in Wageningen. Onderzoek gedaan en onderwijs gegeven. In een later stadium heb ik me beziggehouden met porfyriënes, dat zijn chlorofylachtige verbindingen. We wilden organische zonnecellen ontwerpen. Zonne-energie is natuurlijk dé energie. Met een betrekkelijk klein oppervlak aan cellen kan je de hele aarde van energie voorzien, afgezien van de moeilijkheid van transport. Het is volkomen veilig en ontsiert het landschap nauwelijks, in tegenstelling tot windmolens. Als het hard waait, gaan die kapot, als het niet waait, doen ze het niet. Maar zonne-energie is te duur. Zolang de prijs van de olie niet stijgt, komen we er niet. Een puur economische kwestie.

Opmerkelijke naam: Geoske

Spreek uit Sjoske. Ja, daar is niks aan te doen hè. Georgine spreek je ook zo uit. En daar is het de afkorting van, die heeft mijn vader verzonnen. Op school kreeg ik geen beurten, want de leraar durfde mijn naam niet uit te spreken. Tot ie het kwam vragen, toen kreeg ik drie beurten achter mekaar. Ik wou de spelling net afschaffen en het fonetisch gaan schrijven toen een vriend zijn

dochtertje naar me vernoemde, en hij schreef het weer voluit. Ik heb het maar zo gelaten.

Vogelde je al in Den Haag?

Vanaf mijn elfde loop ik achter vogels aan, eerst op een heel kinderlijke manier. Vogel-tje volgen, opzoeken in een boekje, af en toe eens een excursie van buurtvereniging De Vogelwijk. Daar heb ik veel geluiden geleerd. Pas in Wageningen ben ik lid geworden van de vogelwerkgroep en gaan inventariseren en trek tellen. Ik heb de start van het BMP-project meegemaakt. In 1981 begonnen we Hoekelum te inventariseren, eerst 100 hectare, later 45. We zijn er in 2000 mee opgehouden, omdat het er steeds drukker werd. We kregen ook weinig respons van de beheerder, het Geldersch Landschap, en dachten 'waar doe je het voor'.

Het trektellen zit weer in de lift

Op de Dikkenberg, een grote enclave van maisakkers in de bossen, hebben we vaak trek geteld en dat doen we nog af en toe. Voor ons plezier, om de geluiden niet te vergeten. Je ziet er veel minder dan langs zee natuurlijk. Dit jaar hadden we een mogelijke Dverggors. Je denkt eerst even aan een Appelvink, maar de tik was niet vet genoeg. En we zagen een gors vliegen. Een Wilgengors lijkt er ook heel erg op. Maar goed, je kan het niet echt hardmaken. Maar ook algemene vogels kunnen lastig zijn. Het klinkt raar, maar ik heb wel eens moeite met Graspiepers die stevig doorvliegen. Dat lijken dan net Vinken. Als ze roepen is het natuurlijk geen punt.

Waar ben je nu bezig?

Ik doe veel op de Hoge Veluwe. De directie van het park houdt rekening met wat je ontdekt, doet iets met je gegevens en voert een goed beheer. Dan heb je er wat aan. Er is een faunawerkgroep van de Hoge Veluwe, waar ik lid van ben geworden. Die inventariseert alles vanaf het formaat vogels en kleiner: ook dagvlinders, nachtvlinders, sprinkhanen, mieren. Ik ben samen met anderen bezig met een boek over die kleine fauna.

Het was een hele zit, maar wat SOVON betreft is de emancipatie compleet. Met dank aan het opstandige paardenmeisje, het museumstuk, de goedgebekte huisvrouw, het meisje met het knappe schot, de mierenkijkende kraaienkenner, en de uiterst vitale Bloem. Tot slot praat Guus van Duin met een stuifzandminnende chemica.

Hoe tel je sprinkhanen?

Die tel je niet, er zijn er gewoon weinig, matig veel, of heel veel. Je inventariseert op geluid en uiterlijk. Er is een cd met hun geluiden. Ze hebben vaak van die koddige NJN-namen: tandradje, locomotiefje, wekertje, negertje, schavertje, snortikker, en de Veluwe specialiteit het zoemertje. Het aantrekkelijke is dat ze én een leuk geluid hebben, én kunnen vliegen, én vaak uitgebreid baltsen.

Hoe zit het met de Slangenarend op de Veluwe?

Zes jaar geleden zat er een paartje. Je hoorde ze vaak, ook baltsen, maar het is niks geworden. Er vloog een lichte Buizerd met een donkere kop rond, die vaak stond te bidden en ook wel abusievelijk voor Slangenarend werd uitgemaakt. Interessanter vind ik haast nog de Griel. Twee jaar geleden heeft er drie weken een op de Hoge Veluwe gezeten. Dat hebben we strikt geheimgehouden, zelfs binnen onze groep. Maar afgelopen seizoen is er een gezien en op de vogellijn gezet. Dat trok binnen recordtijd meer dan honderd mensen. Een aantal van hen was te opdringerig, waardoor het beest verjaagd is. Hij heeft daarna nog een tijdje op Planken Wambuss gezeten, maar met die verstoring komt het nooit tot broeden natuurlijk.

Heb je de pest aan dat soort soortenjagers?

Ik ben absoluut geen DBA'er, hoewel ik niet kan zeggen dat ik de pest aan ze heb. Ik ben tegen de uitwassen en zelf gewoon niet echt geïnteresseerd in dwaalgasten. Ik zie vogels liever in hun natuurlijke omgeving. Het twitchen heeft wel veel kennis opgeleverd, en die mensen zijn vaak supergoed. Maar het is natuurlijk vreselijk leuk om zelf iets zeldzaams te ontdekken, dat streelt je gevoel van eigenwaarde. Als ik een Ortolaan, een Duinpieper of een Roodkeelpieper ontdek tijdens een trek telling, ben ik een dag gelukkig. Die Griel hebben we ook ontdekt, toen we Nachtzwaluwen telden, waarvan we overigens 55 territoria hebben op de Hoge Veluwe. Prachtig om daar 's nachts te zijn, zeker als om precies twaalf uur de Boomleeuweriken gaan zingen. Daarvan hebben we er zo'n tachtig.

Worden die gebieden weer geschikter voor vogels als de Griel, of is het een klimaatkwesitie?

Ik denk dat de opwarming er mee te maken heeft. Maar op de Hoge Veluwe heeft men ook een groot vergrast gebied teruggevoerd naar kaal stuifzand, voor de vogels van het open gebied, zoals Duinpiepers en Tapuiten. Ook is er bos gekapt. Er is nu een geweldig grote kapvlakte die aansluit op de bestaande zanden. Het Park wil weer graag het historisch landschap laten zien, en de

Veluwe was vroeger natuurlijk één grote zandverstuiving.

Is er een positieve trend wat betreft insecten?

We hebben weliswaar de beginsituatie vastgelegd, maar zijn nog te kort bezig met monitoring om al veel te kunnen zeggen. Met de Kleine Heivlinder, een zeldzame soort, en de Blauwvleugelsprinkhaan gaat het erg slecht. Mieren inventariseren we ook, maar daar gaat mijn voorkeur niet naar uit. Ze zijn klein en ze steken. Het is toch het mooist om over de volle breedte naar een gebied te kijken en met andere vrijwilligers een bijdrage te leveren. Zo is er bijvoorbeeld een grote groep mensen, die allemaal dennetjes uittrekken. Zonder hen zou dat vrijwel onbetaalbaar zijn. Ze worden goed in de watten gelegd en blijven daardoor enthousiast. Wij ook. Je krijgt eens een leuk buffetje, of een mooi horloge.

Laat me raden: met een edelhart erop?

Nee, een moeflon.

Heb je ook bestuurswerk gedaan?

Ik heb in het landelijk hoofdbestuur van de KNNV gezeten, en daarna in het afdelingsbestuur. We hebben brede inventarisaties opgezet van onder meer vogels, mieren, mossen, planten, vissen, sprinkhanen, zelfs slakken. Met vijftig mensen hebben we het Renkumse beekdal gedaan. Dankzij sponsors konden we een mooi dik rapport uitbrengen. Dat is erg stimulerend voor de leden. Er komen ook steeds meer studenten en net afgestudeerden bij. En belangrijk, je hebt invloed op het beheer.

In mijn jonge jaren hoefde ik de KNNV niet zo

Nee, die stond bekend als een laten we zeggen nogal oude, bedaalde organisatie. Er waren heel goede mensen bij, maar de sfeer was niet erg dynamisch. Maar als je dingen gaat dóen, in plaats van alleen maar lezingen te bezoeken, dan krijg je een leuker publiek. Dit jaar zijn we bezig met een grote inventarisatie van Laag Wolfheze.

Wat vind je van SOVON?

Ze stimuleren en als je ze belt, helpen ze. Een heel plezierige instelling. Ik ga ook altijd naar de landelijke dag. Ze hebben nu twee programma's naast elkaar lopen. Dat is erg leuk. Wat ze zouden kunnen betekenen voor mij? Een cd met trekroepjes zou voor veel mensen wel leuk zijn, ook van gewone soorten. Aan de andere kant: de meeste mensen zitten al te tobben met zangtjes. De cd met roepjes die laatst bij Dutch Birding is uitgekomen bevat vooral zeldzaamheden. Overigens heb ik die al overgebrand. Mag niet, ik weet het. Ik wou hem kopen, maar ik was bang dat ik hem op de SOVON-dag niet zou kunnen krijgen. De

fraaie kruisbekken-cd van Magnus Robb heb ik ook.

Ga je graag naar het buitenland?

Ik ben dol op Noorwegen. Daar ben ik wel zestien keer geweest. Er zijn gelukkig niet zoveel vogels, want ik loop graag hutten-tochten en het zou natuurlijk vreselijk zijn als je daar de vogeldichtheid van de wadden zou hebben, dan kwam je nooit aan. Maar wat je ziet is leuk: Smelleken, IJsgors, Sneeuwgorst, Paarse Strandloper. We zijn ook wel ver boven de Poolcirkel geweest. Het was er bloedheet, een ramp. En op IJsland zijn we voor een paar dagen afgezet op een soort onbewoond schiereiland. Jammer genoeg waren daar nog een paar Nederlanders, dat was minder. Eigenlijk hoef ik niet echt ver weg. Je hebt mensen die overal heen willen en je hebt mensen die hetzelfde plekje steeds beter willen leren kennen.

Heb jij voor- of nadelen gehad van het vrouwzijn?

Zeker in mijn werk heb ik er nooit last van gehad. Ik was er nooit op verdacht en dan gebeurt het ook niet. Ik had uiterst aardige collega's. In mijn studiejaar zaten al veel meisjes. Wat de vogelwerkgroep betreft heb ik flink wat moeten overwinnen voor ik durfde te vragen of ik lid mocht worden. Het was in het begin een echte mannengemeenschap en ik voelde dat zij zouden denken dat ik me er tussendrong. Ik had aarzeling om mee te doen, terwijl iedereen juist vreselijk aardig was. Het lag mede aan mijzelf, aan mijn idee over hen. Dat is nu wel over en er doen veel meer vrouwen mee. Vrouwen kunnen natuurlijk precies even goed vogelen als mannen, alleen doen ze het minder. Ik heb er wel eens met Nico de Haan over gepraat. Volgens hem durven vrouwen gewoon niet alleen het bos in. En als je dat niet durft, mis je veel.

Het jaar is bijna voorbij. Waar kijk je naar uit?

Naar eind van de week, als ik weer over de Hoge Veluwe ga lopen. En naar maart, het begin van het broedseizoen. En naar een verbetering van het aantal Draaihalzen. En natuurlijk van de Tapuiten. Dan loop ik daar rond en denk: waarom zitten ze hier nou niet, alles is er. In 1995 had ik 22 territoria, nu nog maar acht. Dat is op zich nog fantastisch. Ze broeden onder liggende bomen en onder stronken, niet in konijnenholen. De Konijnen zijn ook hier geveld door de ziekte. En als er een paar over zijn, gaan ze gras eten en niet naar die schrale stuifzanden. Daar moet je wel een heel masochistisch Konijn voor zijn.

Guus van Duin

Enerverend broedseizoen 2003 op de Wadden

Sinds een jaar of tien worden jaarlijks en op systematische wijze de voor het Waddengebied karakteristieke broedvogels geteld. De laatste jaren zijn hierbij rond 175 mensen betrokken: enthousiaste vrijwilligers - al dan niet in werkgroepverband - en personeel van terreinbeherende instanties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de provinciale Landschappen. Ze trotseren de nukken van het weer om belangrijke gegevens te verzamelen. Tijd voor een eerste (maar allerminst volledig) overzicht van hoogte- en dieptepunten in seizoen 2003.

Wisselende trends

Eider en Scholekster stonden het afgelopen jaar in de belangstelling omdat ze te lijden zouden hebben onder de schelpdiervisserij. Bij het uitkomen van deze SOVON-Nieuws is de EVA-II studie, de evaluatie van de effecten van de schelpdiervisserij, hopelijk gepubliceerd. Er is officieel nog niets bekend, maar het lijkt een open deur dat de mechanische schelpdiervisserij ernstige milieuschade veroorzaakt. Het aantal broedende Eiders was, na enorme sterfte in de winter van 1999/2000, flink afgenomen. De afgelopen twee jaar nam het aantal weer wat toe, vooral in de oostelijke Waddenzee. Heel opmerkelijk is wel dat het aantal broedvogels op Vlieland dit jaar halveerde, nadat vorige winter de dan toe voor kokkelvisserij afgesloten gebieden ten zuiden van Vlieland werden leeggevestigd! Heel wat positiever nieuws is te melden over de Lepelaar. In 2003 werden er door de Werkgroep Lepelaar weliswaar minder broedparen vastgesteld (818 tegen 951 in 2002), maar er kwamen veel jongen groot. Vanaf 1963 (met 94 paren) vond, met ups en downs, constante toename plaats. Op alle eilanden (behalve Griend en de kale zandplaten) broeden nu Lepelaars. Op de vastelandskust blijft dat beperkt tot een kleine maar groeiende vestiging (dit jaar 11 paren) op de kwelders van het Balgzand. De populatiegroei zou deels samenhangen met de toename van kleine vis langs de West-Afrikaanse kusten. Exacte gegevens over de kromsnavels Blauwe Kiekendief en Velduil zijn nog

niet bekend. Van deze soorten nestelt het merendeel van de Nederlandse populatie (die slechts 70-80 resp. 20-25 paren groot is) in het Waddengebied. Het lijkt erop dat het aantal niet verder is afgenomen. Met Velduilen bij de Eemshaven (2 paren), Lauwersmeer en Friese kwelders leverde ook het vasteland een bijdrage. Helaas werden de jongen van een paar Blauwe Kiekendieven kort voor het uitvliegen opgegeten door een (verwilderde) kat.

Problemen bij Kluten, meeuwen en sterns

De inventariseerders op de Friese en Groningse kwelders maken zich zorgen om de snel teruglopende aantallen Kluten en Kokmeeuwen. Op de Groninger kwelders broedden dit jaar minder dan 2000 paar Kokmeeuwen, tegen rond 10.000 tot vijf jaar geleden. De Kluut zat medio jaren negentig daar op 1200 paren; dit jaar op slechts 400. Hoewel de vos hierbij zeker meespeelt, staat het niet vast dat alleen Reintje verantwoordelijk is. Zo worden Kluten door vegetatiesuccessie (verruiging) veelal gedwongen dicht langs het water te broeden, met alle gevolgen van dien bij verhoogde waterstanden. Ook in gebieden zonder vossen (zoals op Texel) neemt het aantal Kluten trouwens af. En hoe zit het met het voedsel? Ook in vos-vrije kokmeeuwkolonies komen immers al jaren weinig jongen groot. Andere meeuwensoorten maken eveneens moeizame tijden door. Met de in het Deltagebied zo talrijke Zwartkopmeeuw wil het maar niet vloten op de

Wadden, al werd dit jaar wel het eerste succesvolle Groningse paar genoteerd, in polder Breebaart. Hoewel van plaats tot plaats sterk wisselend, neemt het broedsucces van Zilvermeeuw en Stormmeeuw de laatste jaren in het algemeen af. Op Schiermonnikoog kwam dit jaar geen jonge Stormmeeuw groot, en slechts enkele Zilvermeeuwen. Texel meldde eveneens matige broedsultaten. De mislukkingen zijn meestal te wijten aan (onderlinge) predatie, waarschijnlijk als gevolg van voedseltekort.

Buitendijks broedende (kolonie)vogels lopen bovendien altijd een risico tijdens hoge waterstanden. Zo spoelde een fors deel van de 550 paar Grote Sterns op de oostpunt van Schiermonnikoog weg. Op Griend (10.600 paren) boekte deze spectaculaire stern een 'normaal' broedsucces (ongeveer 1 vliegvlug jong per paar). De Dwergstern zit, na populatiegroei begin jaren negentig, in een dip, vooral door afname op Texel. Hoewel Vogelwerkgroep Texel veel werk maakt van de bescherming van de kolonies vindt toch volop verstoring plaats (honden, crossbrommers). Een ruimere bufferzone rond de kolonies zou soelaas kunnen bieden, hoewel ook het begroeid raken van de broedgebieden kan meespelen. Een deel van de Texelse paren is mogelijk uitgeweken naar de Vliehors, waar dit jaar 75 paren werden geteld. Evenals vorig jaar spoelden alle eieren en jongen weg tijdens storm, rond 20 juni. De nieuwe vestiging op de Noordvaarder (Terschelling) bleek niet bestendig. Doordat het strand hier lager

was geworden, kregen de meeste broedpogingen een vroegtijdig einde. Wel vestigden zich 4 paren op een nieuwe locatie aan de oostkant van de Boschplaat (Koffieboonplaat). Hier wordt zand afgezet van duinafslag aan de Noordzeekant, waardoor een ideale broedplaats voor kustbroedvogels ontstaat. In 2003 werden er c. 40 paar Noordse Sterns geteld. De Boschplaat huisvest tevens een visdievenkolonie van 500 paren. Ook enkele Strandplevieren (5 paren?) vinden er goede broedgelegenheden. Op een totaal van amper 30-40 paren in het hele Waddengebied tikt dat aan.

Ook andere soorten geteld
Natuurlijk krijgen niet alleen de karakteristieke Waddensoorten aandacht. Zo lijkt het erop dat in het Jaar van de Roerdomp het aantal broedende dompen op de eilanden iets was verminderd. Tot nu blijft de teller steken op 11 paar, tegen 17 vorig jaar. Misschien niet verwonderlijk, omdat de duinmoerassen eerst in de winter bevroren raakten en in het voorjaar nogal droog bleven. Ook in het Lauwersmeer was er een kleine terugval (van 13 naar c. 10). Hier waren 3 paar broedverdachte Grote Zilverreigers aanwezig. Het is in de uitgestrekte rietvelden echter geen sinecure 100% broedzekerheid te krijgen. De Kleine Zilverreiger is inmiddels een jaarlijkse broedvogel op de eilanden, met dit jaar zowel op Terschelling als Schiermonnikoog 2 paren. En overal overzomeraars, dus de aantallen zouden best nog kunnen groeien. Andere krenten in de pap waren Nachtzwaluw (ratelend in mei en juli op Vlieland), Geoorde Fuut (2 paren op Terschelling), Roodmus (op Vlieland en Ameland), Grauwe Fitis (het bekende broedgeval op Schiermonnikoog) en natuurlijk de Grauwe Kiekendieven van het Lauwersmeer en Slechtvalken van de Eemshaven.

Tenslotte is vermeldenswaard dat de opmars van Grauwe Gans en Havik op de Waddeneilanden onverminderd doorgaat. Op Texel broeden al enige honderden Grauwe Ganzen, op de andere eilanden enkele tientallen. Wat de Havik betreft zit Texel al enige jaren boven de 10 paar, terwijl Vlieland en Terschelling dit jaar resp. 5 paren telden. De Waddeneilanden verliezen daarmee wel steeds meer van hun eigen karakter...

Lieuwe Dijkse

Snor vraagt extra BMP-aandacht!

Wat is een moeras zonder het geheimzinnige, tropisch aandoende geluid van zingende Snorren? De Snor is een van de 13 soorten van het Beschermingsplan Moerasvogels waarvan we willen weten hoe het ermee gesteld is. Van de Snor weten we misschien wel het minst, al lijkt het aantal sinds de jaren zeventig te zijn teruggelopen. Inmiddels worden beschermingsactiviteiten uitgevoerd die het de Snor naar de zin moeten maken. Meten is weten, en daar zit hem bij de Snor de kneep. Er wordt met het BMP heel wat gemeten in moerassen, maar de Snor is schaars vertegenwoordigd in de proefvlakken. Afgelopen jaar is uitgezocht hoe we de aantalsontwikkeling van deze soort beter in de vingers kunnen krijgen. In het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring van het Ministerie van LNV zijn extra middelen ter beschikking geteld om uitbreiding van het aantal BMP-proefvlakken in snorrenrijke moerassen mogelijk te maken. In 2003 is in Friesland bijvoorbeeld in samenwerking met de Fryske Feriening foar Fjildbiologie een BMP-inventarisatiecursus uitgevoerd, met het doel meer actieve waarnemers te vinden voor het inventariseren in moeras.

En dat lijkt met de start van zeker 10 proefvlakken ook gelukt. Voor 2004 staat een dergelijke cursus voor Flevoland op stapel. Dankzij deze activiteiten is het SOVON-wensenlijstje ingekrompen, maar prominent staan nog twee kerngebieden op de lijst: de Wieden in NW-Overijssel en het Vechtplassengebied tussen Ankeveen en Breukelerveen. Uiteraard vallen ook moerasproefvlakken elders in de prijzen. Er kan worden gekozen voor een BMP-proefvlak waarin alle soorten worden geïnventariseerd of een vaste selectie van bijzondere soorten. Houdt ongeveer rekening met 10 veldbezoeken en een tijdsbesteding van 50 uur per seizoen. Heeft u belangstelling? Kies dan in overleg met de lokale beheerder zelf een proefvlak (met de nodige Snorren) of overleg daarover met de coördinator. We zijn benieuwd naar uw reactie. Wie wil er niet in het voorjaar de menselijke drukte ruilen voor die van moerasvogels? En waarschijnlijk vaart ook de Snor er wel bij.

Arend van Dijk
coördinator BMP

Matig broedseizoen arctische ganzen en zwanen

De ganzen- en zwanenfreaks moesten dit najaar iets meer geduld uitoefenen om hun favoriete soortgroep te zien. Vooral Rotganzen en Kleine Zwanen waren extreem laat. Rotganzen kwamen pas in de eerste helft van oktober aan, terwijl een deel van de Kleine Zwanen half november nog in het Oostzegebied verbleef. Dit najaar hebben medewerkers van de Engelse Wildfowl & Wetlands Trust overigens een aantal zwanen van een satellietzender voorzien, zodat de trek vanuit de broedgebieden in de Pechora Delta in NW-Rusland in detail te volgen is (zie www.wwt.org.uk/swan/ voor meer informatie). Inmiddels is van veel soorten ook een eerste indruk beschikbaar van de broedresultaten. Bij de Kleine Zwaan ligt dat om en nabij de 6% eerstejaars, bij Kleine Rietgans 12%,

Kolgans 15%, Brandgans 15% en Rotgans 15%. Voor vrijwel alle soorten betekent dit een slecht tot matig broedseizoen. In de komende weken zullen nog aanvullende gegevens worden verzameld om de steekproeven nog wat robuuster te maken. Van de waargenomen aantallen valt op dit moment (half november) nog weinig te zeggen omdat veel van de tellingen nog niet zijn verwerkt. Op www.sovon.nl (kijk onder watervogels/nieuwsbrieven) is maandelijks een nieuwsbrief te vinden met informatie voor de watervogeltellers, met daarin o.a. ook impressies van de recente tellingen.

Recent verschenen

Onze Roofvogels en Uilen

Deze band is de opvolger van de gelijknamige video die in SOVON-Nieuws 12 (4):21 (1999) is besproken. De nieuwe versie is echter een grotendeels herziene uitgave. Werden in de eerste 'druk' nog 18 soorten dagroofvogels en 6 soorten uilen behandeld, nu gaat het maar liefst om resp. 32 en 13 soorten. Hiermee komen vrijwel alle Europese roofvogels en alle uilen aan bod. Sinds het verschijnen van de eerste band zijn enkele spectaculaire soorten voor het eerst in Nederland gefilmd, zoals Grijsje Wouw, Monniksgier, Arendbuizerd en Steenarend. Ook het merendeel van de overige roofvogels werd in ons land vastgelegd. Uitzonderingen hierop zijn o.a. beelden van Steppearenden, een Aasgier en verscheidene uilen. Ook soorten als Laplanduil, Oeraluil en Dwerguil zijn nog niet in Nederland waargenomen. Hierdoor is de band ook uitstekend geschikt ter voorbereiding van reisesjes naar bijvoorbeeld Scandinavië of Zuid-Europa. De meer algemene soorten worden uitgebreider behandeld dan de zeldzamere, maar van alle roofvogels en uilen wordt actuele informatie gegeven over het voorkomen in Nederland en Europa, alsmede over broedbiologie, prooikeuze en herkenning. Hierbij ligt de (bekende) commentaarstem erg prettig in het gehoor.

CD: Het Woud

Je haalt een compleet bos in je kamer als je deze CD opzet. Je hoort spechten reageren op elkaars roffel, Zanglijsters uit volle borst de lente aankondigen en ondertussen zoemt een hommelt voorbij. Tweeëntwintig tracks, niet met geïsoleerde geluiden, maar met een bont palet, waardoor je je midden tussen de beesten waant. Het begeleidende boekje beschrijft wat er gebeurt en wat je hoort, waardoor het ook voor beginners mogelijk wordt verschillende vogelgeluiden te leren herkennen. Onbekende of interessante geluiden zijn vaak van een tijdscode voorzien.

Het Woud duurt 73 min. en 34 seconden, en is te bestellen door € 16,50 (18,25 inclusief verzendkosten) over te maken op giro 8547404 t.n.v. Meeuwssen Natuurgeluiden te Wageningen o.v.v. "CD Woud", postcode en huisnummer. Of u gaat hem ophalen bij Naturalis.

Het belangrijkste aspect van een video zijn natuurlijk de beelden. Deze zijn zonder uitzondering van uitstekende kwaliteit. Bij roofvogels spreekt vooral het jagen op (en slaan van) de prooi het meest tot de verbeelding. Juist dit gedrag komt op de video niet goed tot zijn recht. Daarentegen zijn we wel vaak getuige van plukkende roofvogels. Bij de uilen zijn de beelden van een jagende Kerkuil en Laplanduil daarentegen erg leuk. Al met al is dit het meest complete overzicht van roofvogels en uilen dat momenteel verkrijgbaar is in het Nederlands en een duidelijke verbetering ten opzichte van de eerste versie. Het is overigens zowel op video als DVD verkrijgbaar. De meeste vogelaars zijn waarschijnlijk in meer of mindere mate wel gefascineerd door deze gevleugelde krachtpatsers. Daarom durf ik 'Onze roofvogels en uilen' aan iedereen zeer aan te bevelen.

Plomp, M. et al. 2003. Onze roofvogels en uilen. Duur ca. 1,45 uur. VHS en DVD. Te bestellen door € 23,95 (video) of € 27,95 (DVD) (incl. Porto) over te maken op rekening 3363.57.869 t.n.v. Plomp Digital Video te Linschoten o.v.v. VHS-01 voor de video of DVD-01 voor de DVD, plus naam en adres. Voor meer informatie zie www.natuurdigitaal.nl.

Nieuw op de (voeder)plank:

Tuinvogels in beeld

Vogels zijn er altijd en overal, ook in steden en dorpen. In elke tuin, hoe klein of kaal ook, zit wel eens een mus of Merel. Naar vogels kijken begint voor de meeste vogelaars in de achtertuin. Een Pimpelmee die aan een pindanetje bungelt, een groepje Huismussen dat zit te ruziën in de dakgoot, een Merel die het ochtendgloren luister bijzet. Daarmee begint het allemaal en voor je het weet ben je de rest van het leven 'door de vogels bevangen'. Dat er veel te beleven en te zien valt in de eigen achtertuin, laat 'Tuinvogels in beeld' zien. In dit luchtig beschreven boekje worden twintig van de meest voorkomende tuinvogels kort en bondig besproken. Op een uitklapkaart staan ze allemaal afgebeeld, zodat ze in één oogopslag op naam te brengen zijn. Daarnaast zijn talloze tips opgenomen om meer vogels in de tuin te lokken. Het boekje is rijk geïllustreerd door Martin Hogeweg. De teksten zijn van Harvey van Diek (SOVON).

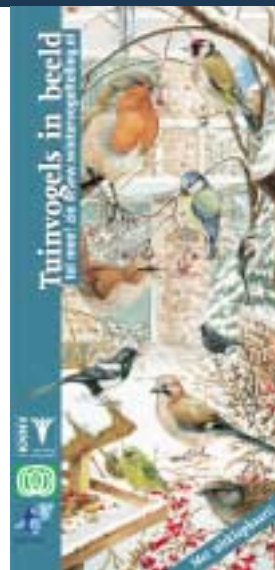
'Tuinvogels in beeld' is heel handig te gebruiken bij dé Nationale Winter-

vogeltelling (zie elders in deze SOVON-Nieuws). Het 32 pagina's tellende boekje (ISBN 90 5011 178 5) kost slechts € 4,75 en is verkrijgbaar in de boekhandel of te bestellen via www.knnvuitgeverij.nl. Handig om te hebben, leuk om weg te geven, zeker in de decembermaand!

Klein Kanoetenboekje

door Koos van Zomeren Velen zullen Koos van Zomeren kennen van zijn columns in het NRC Handelsblad. Stuk voor stuk rake beschouwingen over de wereld om hem heen. De natuur, en niet in de laatste plaats vogels nemen in zijn stukjes vaak een prominente plaats in. Veel van deze columns zijn ook verschenen in bundels als Een vederlichte wanhoop, Wat wil de Koe en Het complete Rekelboek. Zijn nieuwste bundel, *Klein Kanoetenboekje*, past geheel in deze traditie. Zoals de titel aangeeft speelt de Kanoet een hoofdrol, naast de jarenlange vriendschap met kanoetenonderzoeker Theunis Piersma. We zien de Kanoet en zijn onderzoeker in Siberië, in onze eigen Waddenzee en op het wad van Banc d'Arguin. Al lezend leer je het geheim van de Kanoet kennen, zijn snavelpunt. Met behulp van drukverschillen voelt hij zijn prooi, vooral nonnetjes, zonder ze aan te raken. Deze snavel werkt het best op het wad. En hiermee wordt de Kanoet een gevangene van zijn eigen snavel. Het gaat steeds slechter met het wad, en dus ook met de Kanoet. De kokkelvisserij pleegt een geweldige aanslag op de kwaliteit van het wad. Hierdoor kost het de Kanoet steeds meer moeite zijn eten bij elkaar te scharrelen. Hoe lang nog kunnen we genieten van deze mooie steltloper die de modder aan het wad naait? Zo kun je dit nieuwe boekje van Koos van Zomeren dus ook lezen, als een warm pleidooi voor het behoud van onze Waddenzee.

Koos van Zomeren, *Klein Kanoetenboekje* met aquarellen van Erik van Ommen. Het boekje wordt uitgegeven door de KNNV, telt 96 pagina's en kost € 11,95 in de boekhandel (ISBN 90 5011 185 8).

De Nationale wintervogeltelling

KNNV vereniging voor veldbiologie en SOVON organiseren samen de Nationale Wintervogeltelling. Welke vogels zitten er 's winters in ons land en in welke aantallen? Wat wordt de wintervogel-top 50? Dit zijn vragen waarop de KNNV en SOVON antwoord willen krijgen. Want er is eigenlijk nog maar weinig bekend over vogels in de (stads)tuin. KNNV en SOVON roepen daarom iedereen op - jong, oud, SOVON-lid of niet - om mee

diseerde methode is vergelijkbaar met het PTT-project, waarbij ook precies vijf minuten geteld wordt. Weliswaar is het aantal telpunten bij het PTT veel groter (namelijk 20, met een onderlinge afstand van minimaal 500 m), maar toch zijn beide projecten goed vergelijkbaar. De gegevens van de PTT van zullen dan ook geïntegreerd worden in het bestand van de wintervogeltelling om het beeld zo compleet mogelijk te maken.

Vanaf 2 januari tot 1 maart kunt u nog steeds de wintervogels tellen, maar dan om een overzichtslijst te maken van alle soorten die u gedurende de winter in uw tuin gezien heeft. U kunt dan zo vaak tellen als u wilt, waardoor een wintervogel top 50 samengesteld kan worden.

Het tellen kan geschieden vanachter het raam, in de eigen achtertuin, het balkon, maar het mag ook een naburig park zijn. Als u maar steeds op of vanaf dezelfde plek telt.

www.wintervogeltelling.nl

Er is een speciale website ontwikkeld waarop staat hoe u mee kunt doen en waarop u nog veel meer kunt lezen over de Nationale Wintervogeltelling. Op deze site kunt u uw waarnemingen digitaal doorgeven. Dit scheelt papier en is dus beter voor het milieu. Heeft u geen internetmogelijkheid, dan kunt u natuurlijk toch meedoen. We hebben een waarnemingsformulier in deze SOVON-Nieuws bijgevoegd met een uitgebreide beschrijving van hoe u mee kunt doen en welke soorten u zoal in uw tuin mag verwachten. Wilt u meer exemplaren (om bijvoorbeeld uit te delen aan familieleden of vrienden), dan kunt u die aanvragen door een aan zelf gerichte en met € 0,39 gefrankeerde enveloppe te sturen naar: KNNV Wintervogeltelling, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht.

Alles over de wintervogeltelling is te vinden op: www.wintervogeltelling.nl

Harvey van Diek & Arjan Boele

Vliegende start Steenuil- monitoring

Foto: Jan van Duinen

In 2003 is de Steenuil op de lijst van LSB zeldzame broedvogels geplaatst. Dat betekent dat monitoringgegevens van dit uiltje nu niet uitsluitend meer verzameld worden via het BMP (tot nu toe ontoereikend), maar ook via Steenuil-gebieden. In samenwerking met werkgroep STONE zijn regels voor veldwerk uitgeschreven en zijn veel Steenuil-onderzoekers bereid gevonden mee te doen. De start is geslaagd, want inmiddels zijn gegevens ontvangen van 75 nieuwe gebieden waarin 585 paren zijn geteld. En van enkele gebieden moet nog wat binnenkomen. Gelderland spant met 27 gebieden en 324 paren de kroon, maar ook Overijssel (12 gebieden, 74 paren) en Drenthe (12 gebieden, 30 paren) lieten zich niet onbetuigd. Ter vergelijking: tot dusverre moesten we het doen met jaarlijks 100-300 paren in 125 BMP-proefvlakken. Wanneer de inspanningen in 2003 in de komende jaren worden volgehouden, hebben we de vinger goed aan de pols.

Dit levert informatie die we hard nodig hebben voor de bescherming van dit koddige uiltje.

SOVON-Nieuws jaargang 16 (2003) nr 4

te doen met de Nationale Wintervogeltelling. Misschien leuk voor uw familie, schoonmoeder, burens of vrienden? Hieronder staat hoe u mee kunt doen. En goed om te weten: een beter inzicht in de vogelstand leidt uiteindelijk tot een betere vogel- en natuurbescherming!

De telling

Tussen 15 december en 1 januari 2004 kunt u dagelijks tellen maar dan exact vijf minuten per dag. Deze gestandaard-

Een bevlogen zwaluwteller stopt ermee

SOVON bestaat bij de gratie van de vele vrijwilligers die vogelgegevens verzamelen. Liefst zo lang mogelijk, zoals Herman Leys, dé zwaluwman die jarenlang de stand van de Nederlandse Oever- en Huiszwaluwen volgde. In gesprek met een bevlogen liefhebber die er na ongeveer een halve eeuw mee stopt.

De vogelcarrière van Herman Leys begon in Haarlem en omgeving. Oeverzwaluwen interesseerden hem het meest. 'Ik kon de hele dag bij een kolonie zitten. Er gebeurde van alles. Ze vlogen voortdurend af en aan. Je kon er uren naar kijken'. Dat kon toen nog, want Oeverzwaluwen waren in de jaren veertig en vijftig behoorlijk talrijk. Niet alleen in Noord-Holland, maar met name in Drenthe en Noord-Brabant wemelde het van de grote kolonies. Herman reed met de auto veel voor zijn werk stad en (vooral) land af, en had daarbij altijd een kien oog voor Oeverzwaluwen. Begin jaren zestig bedacht Herman, naar Engels voorbeeld, om een landelijke oeverzwaluwtekening te organiseren. Hulptroepen werden opgeroepen via de radio, in het natuurprogramma 'Weer of geen weer' van Bert Garthoff (de voorloper van 'Vroege Vogels'). Een instituut als SOVON bestond immers nog niet. 'Daar had ik wel behoefte aan' verzucht Herman.

In die jaren volgde Herman overigens niet alleen de Oeverzwaluw. De Fuut en vooral ook de plotselinge en massale kolonisatie van Turkse Tortels volgde hij eveneens op de voet. De Turkse Tortel was in Noordwest-Europa een nieuw fenomeen. Ineens doken ze vanuit Zuidoost-Europa op. Iedereen zocht naar die eerste Turkse Tortels. 'Ik heb er wel 10.000 geringd', zegt Herman. 'We kregen terugmeldingen uit Noord-Ierland en Noorwegen. In 1965 was de echte kolonisatie afgelopen. Toen heeft Herman zich ook meer en meer toegelegd op de zwaluwen. Eerst alleen de 'oevers', later ook de Huiszwaluw. 'Ik had inmiddels een behoorlijk netwerk van oeverzwaluwtekenaars opgebouwd en het lag natuurlijk voor de hand om hen ook te vragen naar Huiszwaluwen te kijken'.

In 1973 werd Herman bovendien, uit nood, de eerste landelijke atlascoördinator. Onbetaald! Iets wat tegenwoordig bijna ondenkbaar lijkt. Gelukkig was het 'maar' voor een paar jaar. De waardering voor al het goede werk van Herman komt eigenlijk nu pas, bij zijn afscheid. Herman bouwde begin jaren zeventig een schare op van 300-400 vaste tellers. Met dienstenvelopen van het RIN (deze konden gratis verstuurd worden!) kwamen de gegevens binnen. Monnikenwerk om het allemaal uit te werken, maar het lukte Herman telkens weer. Na afloop van het seizoen kregen alle waarnemers een mooi verslag van het voorbije broedseizoen toegestuurd. 'Terugkoppeling is altijd belangrijk. Tellers willen graag hun resultaten terugzien'. Er kwamen destijds niet alleen tellingen binnen, maar ook gegevens over het broedsucces, op welke windrichting de meeste nesten zaten, plaatstrouw en diepte van de nesten. 'Wist je dat Oeverzwaluwen een stuk korter leven dan Huiszwaluwen?' zegt Herman. 'Ze worden maar zo'n 4-5 jaar oud'. Veel informatie werd vastgelegd in uitgebreide themanummers over beide zwaluwen in het Vogeljaar.

In de jaren tachtig, toen SOVON met broedvogelmonitoring begon, legde Johan Bekhuis contact met Herman en kwamen zijn gegevens uiteindelijk in ons databestand terecht. Vreemd genoeg bleek er weinig overlap te bestaan tussen de achterban van beide partijen. De tellers van SOVON kwamen vooral via vogelwerkgroepen binnen, zijn eigen tellers vooral uit de hoek van het IVN. Doorgaans geen echte inventariseerders, maar een enkele soort volgen deden ze wel graag. Door de gegevens uit beide bronnen samen te voegen, ontstond een heel compleet beeld van

Van alle markten thuis. Ook dit is van Herman Leys: het eerste SOVON-logo (gebruikt tot begin jaren tachtig).

de Oeverzwaluw. Eind jaren tachtig, toen de Huiszwaluw een Rode Lijstsoort dreigde te worden, werd ook het landelijke onderzoek naar deze soort (in de jaren zestig gestart door Jules Philippona) weer opgenomen. De verzamelde reeksen van Herman zijn uniek in vogelland. Het overzicht van de Oeverzwaluw beslaat grofweg de periode 1960 tot 2003. Hierdoor kon bijvoorbeeld de enorme inzinking begin jaren tachtig in detail worden vastgelegd. Bij de Huiszwaluw is er vanaf 1989 een jaarlijks beeld van de aantalsontwikkeling. Waarom stopt iemand die zo bevlogen is? 'Het is hoofdzakelijk de leeftijd', aldus Herman, 'omdat ik geen computer heb, moet ik alles op de typemachine doen. In de huidige tijd kan en gaat het allemaal veel sneller. Ik kan het gewoon niet meer bijhouden en opbrengen'. Met pijn in het hart stopt hij ermee, maar hij heeft met een gerust hart de coördinatie aan SOVON overgedragen. Met Herman's afscheid verliest de Nederlandse vogelaarswereld een instituut. Alle reden om hem tijdens de onlangs gehouden Landelijke Dag eens extra in het zonnetje te zetten. En wat daarna? 'Af en toe een BMP-plotje. Naar zwaluwen zoeken doe ik niet meer, maar ik blijf natuurlijk wel nieuwsgierig naar de ontwikkeling van 'mijn' zwaluwen'. Herman, vanaf deze plaats nogmaals veel dank voor al het goede werk dat je hebt verricht.

Harvey van Diek & Arend van Dijk

Ooievaar, succesvol of toch niet?

Foto: Frank Tenstappan

In het kader van een stage vanuit Hogeschool Larenstein heeft Anne Voorbergen op verzoek van Vogelbescherming Nederland een opdracht uitgevoerd bij SOVON. Het ging erom de mogelijkheden te onderzoeken voor verbetering van het voedselbiotoop van de Ooievaar in het agrarisch gebied van (het Nederlandse deel van) de Gelderse Poort. De broedparen brengen hier weinig jongen groot, wat lijkt samen te hangen met voedselgebrek in de intensief gebruikte graslanden. Tijdens de stage is uitgezocht welke middelen kunnen worden ingezet om verbetering van voedselbiotoop te financieren.

schillende Duitse deelstaten worden grote jaarlijkse fluctuaties in broedsucces vastgesteld (0,6-2,3 jong per paar). Slechte jaren worden afgewisseld met goede, waarin het broedsucces tot boven 2 jongen per paar kan toenemen. Dat dergelijke topjaren in ons land al lang niet meer voorgekomen, ligt misschien aan het verdwijnen van veldmuizenplagen in de intensief beheerde weidegebieden.

Resultaten broedsels Gelderse Poort
In de Gelderse Poort broeden vier paar Ooievaars. Twee ervan zitten op Nederlands (natuurgebied de Groenlanden en Pannerden) en twee op Duits grondgebied (Zyfflich en Keeken). Het broedsucces is, evenals in de rest van Nederland, aan de lage kant (tabel 1). In de periode 1996-2003 zijn er van de minimaal 28 uitgekomen jongen in 12 nesten uiteindelijk 16 uitgevlogen (1,3 per succesvol broedpaar). Het lage broedsucces van Ooievaars in de Gelderse Poort (en de rest van Nederland) wordt niet veroorzaakt door voedselproblemen in de eerste jongenfase, want regenwormen zijn er genoeg in de zwaar bemeste graslanden. Het probleem ontstaat pas wanneer de voedselkeus verschuift naar grotere prooidieren als muizen, mollen en kikkers, die er in onvoldoende mate zijn. Dergelijke prooien komen voor in de wat ruigere, matig bemeste en extensief gebruikte graslanden die tegenwoordig juist zo schaars zijn.

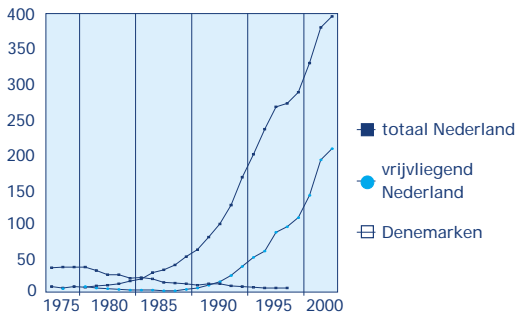
Verbetering voedselbiotoop
Om verbetering van voedselbiotoop te realiseren is uitgezocht welke subsidiemogelijkheden er voor agrariërs bestaan indien ze op hun terrein beheers- en/of inrichtingsmaatregelen uitvoeren. Binnen het Programma Beheer zijn allerlei pakketten beschikbaar waarvan de maatregelen naar verwachting positief zullen uitpakken voor het voedselaanbod van Ooievaars. Daarbij zou de afstand tussen nest en voedselgebied liefst niet meer dan 2 km moeten bedragen. Het mag duidelijk zijn dat niet alleen de Ooievaar zal profiteren van verbetering van zijn voedselbiotoop, maar ook andere diersoorten. Het is de bedoeling dat zowel prooien van de Ooievaar zullen toenemen (o.a. veldmuis, amfibieën, grotere insecten) als allerlei andere vogelsoorten waaronder sommige weidevogels.

Voedsel Ooievaar

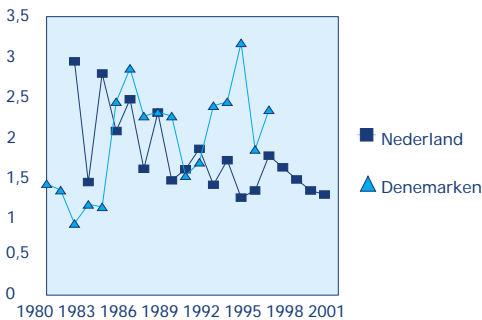
De Ooievaar leeft van dierlijk voedsel en heeft een brede voedselkeuze, afhankelijk van aanbod, plaats en seizoen. Er bestaat een duidelijke voorkeur voor grotere prooien. Bij het massaal voorkomen van een bepaalde prooi kunnen de Ooievaars zich hier voor kortere of langere tijd volledig op specialiseren. Veldmuizen, mollen, grote bodembewonende kevers (waaronder 60% loopkevers) en regenwormen vormen de belangrijkste prooien. Het aantal veldmuizen, zo blijkt uit onderzoek, bepaalt in belangrijke mate het broedsucces. De voedselkeus van de nestjongen verschuift echter. Aanvankelijke eten ze klein, glibberig, makkelijk te verteren voedsel als (vooral) regenwormen, kikkervisjes en insectenlarven. Vanaf de derde levensweek wordt groter voedsel belangrijk en vanaf de vijfde gaan ze over op nog grotere gewervelde prooien als veldmuis en mol (o.a. nodig voor de skeletopbouw).

Nederlandse populatie

De populatie Ooievaars in Nederland is na de instorting in de jaren zestig en zeventig aan een stevig herstel bezig. Het uitzetten van projectooievaars heeft de populatie daarbij een flinke duw in de goede richting gegeven (figuur 1). Inmiddels broeden er zo'n 400 paren in ons land, waarvan ongeveer de helft vrijvliegend is. Het broedsucces lijkt in de loop der jaren te zijn afgenomen (figuur 2). Nadat er in de eerste helft van de jaren tachtig gemiddeld 2-3 jongen per broedpaar uitvlogen, is dit inmiddels gedaald tot rond 1,5. In vergelijking met elders is dit aan de lage kant. In Denemarken bijvoorbeeld schommelt het broedsucces al sinds de jaren vijftig rond de 2,0 jongen per broedpaar. Desondanks is hier sprake van een afnemende populatie. In ver-

Figuur 1. Aantalsverloop Ooievaar in Nederland en Denemarken, 1975-2000 (aangevuld naar Schulz H. (ed.) 1999, *White Storks on the up*).

Figuur 2. Broedsucces vrijvliegende Ooievaars in Nederland en Denemarken, 1975-2000 (aangevuld naar Schultz, H. (ed.) 1999, *White Storks on the up*).

Jaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	totaal
	U/V	U/V	U/V	U/V	U/V	U/V	U/V	U/V	U/V
Zyfflich	4/3	4/0	3/1	2/2	0/0	1/1	0/0	0/0	14/7
Groenlanden	-/-	-/-	-/-	2/1	?/0	2/2	2/0	3/2	9/5
Pannerden	-/-	-/-	-/-	-/-	-/-	-/-	0/0	3/2	3/2
Keeken	-/-	-/-	-/-	-/-	-/-	-/-	1/1	1/1	2/2

U = Uitgekomen   V = Vliegvlug

Anne Voorbergen & Berend Voslamber

Alweer een nieuwe SOVON-cursus

SOVON heeft inmiddels drie cursussen ontwikkeld om meer vogelaars op te leiden tot vogelteller. Overweegt u als vogelwerkgroep een cursus te geven, neem dan contact op met ons. SOVON geeft de cursussen niet zelf, maar ondersteunt wel lokale cursusteams. Vanwege het grote belang dat wij hechten aan de instroom van nieuwe vrijwilligers, de correcte toepassing van onze telmethodes en dus een goede opleiding van nieuwe vrijwilligers voorziet SOVON kosteloos in handleidingen, cursusmappen en enige begeleiding. Aspirant cursisten worden doorverwezen naar de plaatselijke vogelwerkgroep voor meer informatie.

Nieuw: LSB-cursus Het ABC van het LSB

In het kader van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) wordt de landelijke broedpopulatie van kolonievogels jaarlijks geteld; van zeldzame soorten worden in ieder geval de belangrijkste gebieden onderzocht. Nieuwe tellers zijn altijd welkom!

De cursist leert het inventariseren van kolonievogels en zeldzame soorten in vier bijeenkomsten (twee theorie, twee praktisch).

Instapniveau: van de cursisten wordt verwacht dat ze een redelijke vogelkennis bezitten. Ze moeten in staat zijn om de (meeste) kolonievogels en zeldzame soorten te herkennen op zicht en zang.

Al eerder verschenen: Opstapcursus Vogels, van herkennen naar meten en BMP-inventarisatiecursus Vogels, van kijken naar waarnemen

Wilt u meer informatie of een handleiding of cursusmap ontvangen, neem dan contact op met Harvey van Diek: 024-6848111 of harvey.vandiek@sovon.nl. Zie ook www.sovon.nl voor meer informatie.

ZIEN MET ZEISS

Maar je mag ook *gezien* worden met deze prachtige Diascope van Zeiss. De naam staat garant voor perfectie. Met de 65 resp. 85mm(!) fluorite lenzen wordt een briljant beeld gevormd, tot in de kleinste details. Vaste- en zoom oculairen, paraatass, fotoadapter en Zeiss statief zijn de leverbare accessoires.

Technolyt in Wormerveer is hoofdsponsor van Sovon en importeur van Zeiss. Swift, Bynolyt, Fujinon, Myauchi en Gambit. Industrieweg 35, 1521 NE Wormerveer Holland. Tel.: 075 647 45 47, Fax: 075 621 36 63, E-mail: info@technolyt.nl

Werkelijk goed werk

Voor de Provincie Limburg zijn wij op zoek naar zes broedvogelkarteeders.

Provincie
Limburg

De Provincie Limburg voert sinds 1990 broedvogelkarteringen uit. De resultaten worden gebruikt bij de aankoop van natuurgebieden, de monitoring van natuurontwikkeling, het opstellen van streekplannen, de toetsing van effecten van ruimtelijke ingrepen en bij natuurcompensatie.

Voor de functie van broedvogelkarteerder heb je ervaring op het gebied van groot-schalige karteringen en een goede kennis van de Limburgse avifauna. Je hebt bijvoorbeeld enkele jaren ervaring met Broedvogel Monitoring Projecten. Verder ben je bij voorkeur in het bezit van een rijbewijs en beschik je over een auto.

www.tempo-team.nl

De functies zijn voor de duur van vier tot maximaal zeven maanden en vangen aan in maart 2004. Naast een goed salaris bieden wij een uitgebreid pakket aan aantrekkelijke financiële en arbeidsvoorwaardelijke regelingen, zoals een pensioenregeling, een WAO- en een ANW-gatverzekering en kortingen op diverse verzekeringen.

Als je belangstelling hebt of meer informatie wenst over deze functie, neem dan gerust contact op met de heer drs. B. van Noorden, coördinator van het faunaonderzoek in Limburg, telefoon (043) 389 74 16 E-mail: bpm.van.noorden@prvlimburg.nl of mevrouw D. Beijersbergen, intercedente Tempo-Team, telefoon (043) 351 61 88. E-mail: danielle.beijersbergen@tempo-team.nl

tempo-team
uitzendbureau

VERREKIJKERS & TELESCOPEN

BGA CLASSIC

7x36 • 8.5x36 • 8x42 • 10x42
10x50 • 12.5x50

- Compacte, lichtgewicht dakkant-kijker met rubberen bekleding
- Waterdichte constructie met stikstofvulling
- Oasis® + PC fase coating
- Opticron 'N' Type coating
- Scherpstelling vanaf 2 meter

Prijzen vanaf €699

IMAGIC TGA WP

8x32 • 7x42 • 8x42 • 10x42
7x50 • 10x50

- Waterdichte constructie met stikstofvulling
- Volledig meervoudig-gecoat lens systeem [op alle glas/lucht overgangen]
- Uitdraaibare oogschelpen en inklikkende dioptrie instelling
- Volledig beeldveld, ook voor bril-dragers

Prijzen vanaf €245

MM2 MIGHTY MIDGET TRAVELSCOPE

- Superklein, lichtgewicht constructie.
- Ingeschoven slechts 18cm
- Nauwkeurig optisch systeem
- Breed scherpstelwiel en inschuifbare zonnekap
- Speciaal 25x en 15-40x oculair
- Ook geschikt voor Opticron HDF/HR oculairen
- Foto-adaptor voor reflex-camera optioneel
- 10 jaar garantie

52/45 €229

MM2 25x €74

MM2 15-40x €147

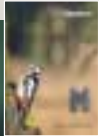
IMAGIC WP

65/45 €394

80/45 €528

25xWW (65)/32xWW (80) €245

16-48x (65)/20-60x (80) €275

For more information and a copy of our current Catalogue call +44 1582 726522 or visit our on-line Catalogue at www.opticron.co.uk
PO Box 370, Unit 21, Tilton Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8YR, UK
Fax: +44 1582 723559 E-mail: sales@opticron.co.uk

Deze, en andere kijkers en telescopen, kunt u bekijken bij
Combi Focus Voorburg
Tel: 070 386 35 19 Fax: 070 387 60 53
combifocusvoorburg@hetnet.nl
Kon. Julianaplein 10 2274 JD Voorburg

Vogelreizen Spanje NATURA ARAGON is de specialist

Extremadura winter, eind januari
Kraanvogels & Pyreneeën, eind februari
Canarische eilanden, maart
Doñana & Zuid-Spanje, maart & april
Extremadura, La Mancha & Gredos, april/mei
Ebro Delta, Monegros & Pyreneeën, mei
Aragón & Pyreneeën, juni
NIEUW: Ordesa: vogels & vlinders, juni/juli
Tarifa - Zuid-Spanje, september
Pyreneeën, Vogels & vleermuizen, oktober
Nieuwe publicatie: Vogelatlas Ordesa

Gratis kleurenbrochure:

NATURA ARAGON: (072) 512 40 31

Internet: www.na.tiu.nl

vakantiehuisjes te huur aan voet van Pyreneeën

(wij verzorgen ook groepsarrangementen naar wens)

AVONTUURLIJKE TREKTOCHTEN • VOGELREIZEN
CULTUUR/NATUURREIZEN • REIZEN OP MAAT

NAMIBIË

Zoveel mogelijk vogelsoorten scoren?
In Namibië is dat mogelijk, maar liefst
630 verschillende soorten vogels zijn
waargenomen. Samen met een Nederlandse
birdwatcher op zoek naar deze vogels.

Postbus 35, 8050 AA Hatterrem
Tel. 038 444 54 19
Mob. 0650 513 352
Website www.hartebeesttravel.nl

HARTEBEEST TRAVEL

Stichting Wólka

Postbus 483
6700 AL Wageningen
Tel: 0317-415205
Fax: 0317-415430
E-mail: info@wolka.org
Website: www.wolka.org

Vogelreizen in Noordoost Polen

Biebrzamoerassen, Oerbos van Bialowieza,
Mazurische Meren

Groepsreizen

Voorjaar 2004: 10-daagse najaarsreizen € 637,- all-in
(Vertrek: 23/4, 30/4, 7/5, 14/5, 21/5)

Individueel

Vele individuele reismogelijkheden voor vogelaars
wandelaars, fietsers, kanovaarders,
ouders en kinderen

Wij verzorgen ook reizen op maat

U overnacht bij gastvrije boeren, een van de manieren waarop stichting Wólka de kleinschalige landbouw in Noordoost Polen ondersteunt.

OP WEG NAAR DE TOP?

Bever Zwerfsport heeft de uitrusting voor u

BEVER®
ZWERFSPORT
Outdoor Innovators

- rugzakken & daypacks • GPS-navigatie
- wandelschoenen • boeken en kaarten
- bergsportmateriaal • kampeeraccessoires
- wind-, waterdichte kleding • tenten
en nog veel meer...

www.bever.nl

www.bevershop.nl

18.000 artikelen
voor een avontuurlijke vakantie

Alkmaar Kanaalkade 53 • Almere Markerkant 1303 MN • Amersfoort Kamp 53 • Amsterdam Stadhouderskade 4 • Apeldoorn Stationsstraat 134 • Arnhem Utrechtsestraat 3 • Breda Wilhelminastraat 22 • Den Haag The Globe Waldorpstraat 15 • Eindhoven Leenderweg 202 • Enschede Haaksbergerstraat 116 • Groningen St. Janstraat 17 • Haarlem Zijlweg 63 • Hengelo Pasmaatweg 40 • Hilversum Havenstraat 16 • Leeuwarden Voorstreek 39 • Leiden Nieuwe Rijn 45 • Nijmegen Marikenstraat 2 • Rotterdam Adm. de Ruytenweg 33 • Steenwijk Woldmeentherand 11 • Tilburg Koningsplein 2 • Utrecht Balijelaan 10 • Zoetermeer Het Rond 4 • Antwerpen/Merksem Bredabaan 96B

Limosa

In het laatst verschenen nummer (76-02) veel aandacht voor kraaien. Misschien wel het laatste artikel over Bonte Kraaien in Nederland. Menno Zijlstra schetst de teloorgang in Zuidelijk en Oostelijk Flevoland. Eens een bolwerk van de Bonte Kraai, maar tegenwoordig vrijwel geheel door Zwarte Kraaien bezet. Gert Ottens gaat in op het verschijnen van de Huiskraai in Nederland. Tot nu toe is de verspreiding beperkt tot één locatie, maar afgaande op informatie uit andere landen waar de soort verscheen, lijkt een succesvolle kolonisatie ook bij ons tot de mogelijkheden te behoren, wellicht niet zonder gevolgen voor andere soorten. Een andere vermeende exoot, de Brilduiker is vooral in het IJsseldal een reguliere broedvogel geworden. Paul Voskamp en Joris Driessen bespreken de aantalsontwikkeling en de broedbiologie, en laten zien dat het verschijnen van Brilduikers als broedvogel goed past in de trend in buurlanden, en waarschijnlijk veel meer een natuurlijke ontwikkeling is. In een korte bijdrage gaat Jeroen Nienhuis in op het nachtelijk foerageren van Kokmeeuwen in de stad Groningen. Niet alleen uitgaanspubliek bedient zich daarbij van de snackbar; in bepaalde delen van het jaar zijn ook de Kokmeeuwen van de partij. In het volgende nummer, dat naar verwachting in december/januari verschijnt, zijn o.a. artikelen te vinden over IJslandse Grutto's in Nederland, de problemen van Boerenzwaluwen met moderne boerenschuren, het bijna-verdwijnen van de Grauwe Gors als Nederlandse broedvogel en populatiedynamiek van Grauwe Ganzen in de Ooijpolder.

Informatie over abonnementen:
Limosa, Compagnonsweg 45-47, 8227 RH Ravenswoud,
e-mail: zwablo@tref.nl.

VOGELBOEKEN

IVV

het Internationale
Vogelboeken
Verzendhuis

De specialist in
vogelboeken met
méér dan 2500 titels
op voorraad.

Raadpleeg onze
catalogus op internet:
site: www.birdbooks.nl

De Oldhorst
Zuiderzeestraatweg 415
8091 PA Wezep

tel. 0525-631139
fax 0525-633123
E-mail:
birdbooks@introweb.nl

**Grenzeloos genieten van
vogels en natuur;
een combinatie van
kwaliteit en reisavontuur**

PROGRAMMA 2004

Costa Rica:	1/ - 15 febr
Lac du Der:	27/2 - 1/3
Nepal:	begin maart 14 dagen
Sall. Heuvelrug:	23/4 - 25/4
Texas:	1/4 - 15/4
Hongarije:	8/5 - 16/5
Zuid-Afrika:	19/8 - 4/9
N.O.Turkije:	18 sept - 2 okt
Hongarije:	11/10 - 18/10
Schiermonnikoog:	23 - 26/9
Lac du Der:	4/11 - 7/11
Gambia:	8 of 12 dagen in dec.

IN VOORBEREIDING 2005

Thailand:	januari
Bulgarije:	januari
Eilat:	eind maart 8 dagen
Zuid Turkije:	maart/april

Meer informatie?

telefoon: 026-3723990
www.stichtingvogelreizen.nl
info@stichtingvogelreizen.nl

1. Noord-Holland-Noord
P.Y. Bergkamp, Havikshorst 12
1083 TT Amsterdam (020-6423928)
pybergkamp@hotmail.com
2. Friesland
R. Kleefstra, Sinnebuorren 34
8491 EH Akkrum (0566-652881)
craneland@wxs.nl
3. Groningen
R. Jalving, M. Koopman
Winschoterdiep 143,
9724 GP Groningen (050) 3136971
ro.jalving@planet.nl
4. Drenthe
B. Dijkstra, Burg. Jollesstraat 11
9401 LD Assen (0592-310214)
bert.dijkstra@12move.nl
5. Twente
B. H. H. Hulsebos, Houtstraat 4
7581 BH Losser (053-4353790)
b.h.hulsebos@freeler.nl
6. Overijssel-West
G. Mensink, Bonte Salie 16
7422 MH Deventer (0570-656815)
egw.mensink@planet.nl
7. Flevoland
vacant
8. Noord-Holland-Zuid
zie 1.
9. Zuid-Holland-Noord
R. Terlouw, Boezemsingel 58
2831 XS Gouderak (0182-374346)
r.j.s.terlouw@hetnet.nl
10. Utrecht
Y. Hoekstra, Overtoom 72
3813 NX Amersfoort (033-4809211)
y.shoekstra@freeler.nl

11. Veluwe
S. Deuzeman, Van Galenstraat 16
6826 RZ Arnhem (026-3646595)
symen.deuzeman@sovon.nl
12. Achterhoek
B. Voerman, Vogelenzangstraat 20
7151 VD Eibergen (0545-472710)
bas.voerman@wanadoo.nl
13. Grote Rivieren
H. de Boer, Sint Walburgkerkpad 29
4001 MG Tiel (0344-615410)
han.boer@planet.nl
14. Zeeland
G. Geertse, Reigershoutstraat 33
4364 BA Grijskerke (015-2574433)
ggeertse@hotmail.com
15. Brabant-West
W. Poelmans, Schout Bakstraat 9
5037 MJ Tilburg (013-4688568)
wpoelmans@home.nl
16. Brabant-Oost
G. van den Elzen, Dr. Schaepmanlaan 35
5463 CA Veghel (0413-340094)
elzenbroek@home.nl
17. Limburg-Noord
H.P. Uebelgünn, Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum (077) 4673049
hanspeter.susan@12move.nl
18. Limburg-Zuid
J.J. Bakhuizen, Mosalunet 136C
6221 JM Maastricht (043-3257523)
j.j.bakhuizen@dlb.rws.minvenw.nl
19. Zuid-Holland-Zuid
A. den Boer, Schubertdreef 87
2992 EV Barendrecht (0180-616033)
a.boer@chello.nl
20. Waddengebied
L. Dijkse, Fonteinvweg 9,
1797 RK Den Hoorn (0222-312303)
lieuwe.dijkse@rekel.nl

SOVON Vogelonderzoek
is op zoek naar:

Districts- coördinatoren

Voor de districten
Overijssel-west, Flevoland,
Utrecht en Zeeland

Regiocoördinatoren watervogeltellingen

- (ZO) Zoute Delta
• *Alle tellingen*
C. Berrevoets, RIKZ
Postbus 8039, 4330 EA Middelburg
(NH) Noord-Holland
• *Maandelijke tellingen*
Romke Kleefstra (p/a Sovon)
• *Midwintertelling*
C.J.G. Scharringa
Provincie Noord-Holland
Postbus 123, 2000 MD Haarlem
(ZH) Zuid-Holland
• *Alle tellingen*
Gert Ottens (p/a SOVON)
(ZL) Zeeland
• *Maandelijke tellingen*
C. Berrevoets
Weverstraat 6, 4389 TR Ritthem
• *Midwintertelling*
G. van Zuijlen, Provincie Zeeland
Postbus 165, 4330 AD Middelburg
(FR) Friesland
• *Maandelijke tellingen*
S. Boersma
Lege Hearewei 42, 9051 LG Stiens
• *Midwintertelling*
M. Wesselius, Provincie Friesland
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden
(GR) Groningen
• *Maandelijke tellingen*
Kees Koffijberg (p/a Sovon)
• *Midwintertelling*
vacant
(DR) Drenthe
• *Maandelijke tellingen*
H. Steendam

- Ronkelskamp 21, 9468 EM Annen
• *Midwintertelling*
P. Venema,
Dagpauwoog 11, 7943 RK Meppel
(FL) Flevoland
• *Maandelijke tellingen*
Greet Boomhouwer,
Andantestraat 93, 1312 TT Almere
• *Midwintertelling*
R. van Swieten
Reeënspoor 73, 3892 VC Zeewolde
(OV) Overijssel
• *Alle tellingen*
G. Gerritsen, Provincie Overijssel
Postbus 10078, 8000 GB Zwolle
(GL) Gelderland
• *Maandelijke tellingen*
J. Schoppers (p/a Sovon)
• *Midwintertelling*
H. Hubers, Kleipeer 30, 6922 CB Duiven
(UT) Utrecht
• *Maandelijke tellingen*
Arjan Boele (p/a Sovon)
• *Midwintertelling*
W. Braaksm
Utrechtseweg 305/c2, 3731 GA De Bilt
(NB) Noord-Brabant
• *Maandelijke tellingen*
Jan Schoppers (p/a Sovon)
• *Midwintertelling*
vacant
(LI) Limburg
• *Alle tellingen*
T. Cuypers, Wilhelminalaan 26
6107 AK Stevensweert

Voor de volgende regio's geldt:
informatie over coördinatie via SOVON,
Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen.
(NZ) Noordzee,
(WG) Wadden-gebied,
(IJ) IJsselmeer,
(RM) Randmeren,
(RG) Grote Rivieren,
(BR) Beneden Rivieren Gebied.

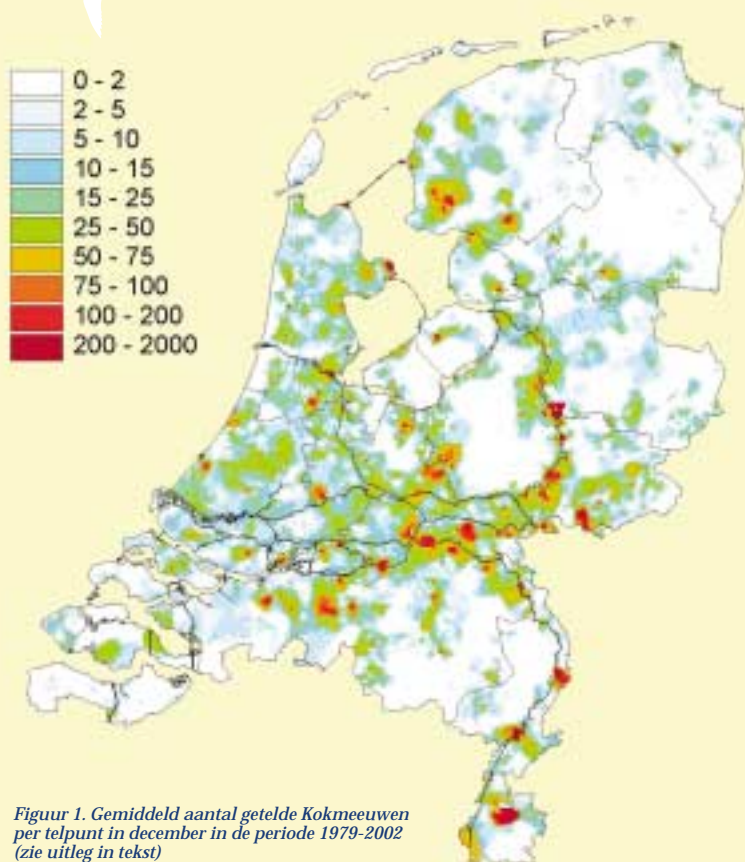
Winter- verspreiding Kokmeeuw

Van de eerste uitkomsten van de exercitie met PTT-gegevens (pag. 7) kan reeds het een en ander worden gepresenteerd. Figuur 1 toont de landelijke verspreiding van de Kokmeeuw in december. Dit type kaart is al eerder in SOVON-Nieuws gepubliceerd (2001-4). Die kaart was gebaseerd op telroutes, terwijl de nieuwe kaart in figuur 1 is afgeleid van de aantallen per telpunt. Dit levert nauwkeuriger resultaten op. Uit de kaart blijkt dat vooral het oostelijke rivierengebied en de Friese meren in december belangrijke gebieden zijn voor de Kokmeeuw. Open gebieden met veel weilanden nabij zoete wateren herbergen de grootste concentraties. Zoals verwacht mijdt de Kokmeeuw bosrijke gebieden als de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug en grote delen van de zandgronden. Ook langs de Noordzeekust en op de Waddeneilanden is de soort in december dun gezaaid, al lijkt daar ook een effect van een gering aantal routes zichtbaar. Zowel in het Waddengebied als in de Delta lijken de concentraties verhoudingsgewijs klein als we ze vergelijken met de midwintertelling in januari, als veel gebieden dekkend worden geteld. Verder is de verspreiding in de zeekelegebieden, waar bouwland overheerst, over het algemeen mager. Figuur 2 laat voor de Kokmeeuw de voorlopige resultaten zien van de voorspelde verspreiding, dus na analyse van de binding met verschillende landschapkenmerken. De model-verspreiding lijkt in grote lijnen op de door tellers vastgestelde verspreiding (figuur 1), maar hoge aantallen worden onderschat en hele lage aantallen overschat. Door verbetering van de analyse zullen deze voorspellingskaarten nog meer op het werkelijke verspreidingsbeeld gaan lijken.

Ontbrekende routes

Informatie over de ligging van de telpunten is de belangrijkste voorwaarde om ruimtelijke analyses met de PTT-gegevens te kunnen uitvoeren. Bij aanvang van de stage bleek dat er nog vrij veel routes waren waarvan informatie ontbrak. Meestal betrof het ontbrekende of voor ons niet geheel duidelijk ingetekende telpunten. Tellers van een aantal van deze routes hebben hierover zo mogelijk reeds bericht ontvangen. Van een aantal, meestal al in de beginjaren gestarte routes, was echter ook de teller door ons niet meer te achterhalen. Een lijst en een kaartje zijn te vinden op www.sovon.nl. Graag zou SOVON ook deze routes mee willen nemen in de analyses! Daarom vragen we degenen die informatie hebben of kunnen achterhalen over de ligging van een route met telpunten contact op te nemen met Arjan Boele (024-6848111; arjan.boele@sovon.nl). Als u meer wilt weten over de statistische analyses kunt u terecht bij Henk Sierdsema (024-6848145; henk.sierdsema@sovon.nl).

Erwin Reinstra & Henk Sierdsema

Figuur 1. Gemiddeld aantal getelde Kokmeeuwen per telpunt in december in de periode 1979-2002 (zie uitleg in tekst)

Figuur 2. Voorlopige model-uitkomst van het voorspelde aantal Kokmeeuwen per telpunt in december voor de periode 1979-2002 (zie uitleg in tekst).

